

RUSYA-UKRAYNA SAVAŞINDA ÜÇÜNCÜ DEVLETLERCE ALINAN ÖNLEMLERİN HUKUKİ NİTELİĞİ

THE LEGAL NATURE OF MEASURES TAKEN BY THIRD STATES IN THE RUSSIA-UKRAINE WAR

Araştırma Makalesi
Ayla ÇALIŞKAN*

ÖZ

Karşı önlemler, uluslararası haksız fiil sahibi bir devleti uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeye yöneltmek için başvurulmuş bir zorlama yoludur. Karşı önlemlerin hukuka uygun olması için mağdur devlet tarafından haksız fiil sahibi devlete yönelik alınması ve ona borçlu olduğu yükümlülüklerin yerine getirilmemesi şeklinde uygulanması gerekmektedir.

Karşı önlemler ve başvuru koşulları, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nca 2001 yılında kabul edilen "Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Fiillerinden Doğan Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Metni"nde detaylı olarak düzenlenmiştir. Ancak anılan Metnin "mağdur devletten başka devletlerce alınan önlemler" başlıklı 54. maddesinde "karşı önlemler" yerine "hukuka uygun önlemler" ifadesine yer verildiğinden, üçüncü devletlerin, bir bütün olarak uluslararası topluluğa yönelik bir ihlal gerekçesiyle sorumlu devlete yönelik karşı önlem alıp alamayacağı halen tartışılan bir meseledir.

Bu makale, Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı üzerine Ukrayna dışındaki üçüncü devletlerce kararlaştırılıp uygulanan önlemlerin hukuki niteliği üzerine odaklanmaktadır. Çalışmada öncelikle, devletleri uluslararası hukuka uygun davranmaya yöneltmek amacıyla uygulanan zorlama yollarından bahsedilecek; ardından Rusya'nın Ukrayna'ya saldırıları üzerine AB üyesi devletler ile İsviçre, ABD, İngiltere, Kanada ve Avustralya tarafından alınan önlemler ortaya konulacak; son olarak "bir bütün olarak uluslararası topluluğa yönelik bir yükümlülüğün ihlali" sebebiyle üçüncü devletlerce alınan önlemlerin hukuki niteliği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hukuka Uygun Önlemler, Karşı Önlemler, Bir Bütün Olarak Uluslararası Topluluğa Yönelik Yükümlülükler, Rusya, Ukrayna.

DOI: 10.32957/hacettepehdf.1359232

Makalenin Geliş Tarihi: 12.09.2023 **Makalenin Kabul Tarihi:** 09.11.2023

* Arş. Gör., İzmir Ekonomi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı.

E-posta: ayla.kaya@ieu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7612-4566

Bu makale Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Araştırma ve Yayın Etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

ABSTRACT

Countermeasures are a means of coercion used to induce a state responsible for an internationally wrongful act to comply with its international obligations. To be lawful, countermeasures must be taken by an injured state against the state responsible for the internationally wrongful act and applied in the form of non-performance of obligations owed to it.

The regulations for countermeasures and their application conditions are detailed in the “Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts,” adopted by the International Law Commission in 2001. However, Article 54 of the text, titled “Measures taken by states other than an injured state,” uses the term “lawful measures” instead of “countermeasures.” Therefore, it is still a matter of debate whether third states can take countermeasures against the responsible state in the case of a breach against the “international community as a whole.”

This article focuses on the legal character of the measures implemented by third states other than Ukraine in response to Russia’s aggression against Ukraine. Firstly, the means of coercion used to induce states to comply with international law will be explained; then, the measures taken against Russia by EU Member States, Switzerland, the USA, the UK, Canada, and Australia in response to Russia’s aggression against Ukraine will be set out. Finally, the legal character of the measures taken by third states for the “breach of an obligation owed to the international community as a whole” will be discussed.

Keywords: Lawful Measures, Countermeasures, Obligations Owed to the International Community as a Whole, Russia, Ukraine.

EXTENDED ABSTRACT

The international legal order is based on the principle of the sovereign equality of states; however, there is no compulsory judicial or enforcement body or centralized sanction mechanism. In this legal order, where there is no central supreme authority to impose sanctions, a state may be injured by the act of another state violating its international obligations. The injured state may then invoke the responsibility of the state responsible for an internationally wrongful act. If this responsibility is not performed, the injured state is authorized to take countermeasures to induce the state to comply.

Third states, other than the injured state, are also authorized to invoke the responsibility of the state for a breach of obligations to the international community as a whole, pursuant to Article 48 of the Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (ARSIWA), adopted by the International Law Commission in 2001. Although third states are authorized to invoke the responsibility of the state, it is a controversial issue whether they are entitled to take countermeasures in the same way that the injured state is able to take against the responsible state. Article 54 of ARSIWA provides that any State entitled under Article 48, paragraph 1, may take lawful measures against that State. In the commentary to Article 54 of ARSIWA, it is stated that the expression “lawful measure” is preferred to “countermeasure” in the provision in question, and the resolution of the matter of countermeasures taken by third states is left to be resolved in the future development of international law.

Russia's recognition of the independence of the Donetsk and Luhansk People's Republic, and its continuing military intervention in Ukraine from 24 February 2022, has triggered many regional and global problems. Upon Russia's aggression, many states chose not to remain silent and started to impose sanctions. For instance, the EU member states, along with Switzerland, the USA, the UK, Canada, and Australia as third states, have the right to invoke Russia's responsibility under Article 48 of ARSIWA, but there is a debate over whether they are entitled to resort to countermeasures against Russia.

The article examines the measures taken by the EU against Russia, as well as those by Switzerland, the USA, the UK, Canada, and Australia. These states, which have resorted to various measures against Russia, cannot be considered as injured states since the obligation does not constitute an obligation against them individually, pursuant to Article 42 of ARSIWA. Therefore, the measures taken by states other than Ukraine cannot be considered as countermeasures taken by an injured state. What, then, is the legal nature of the measures taken by the third states in the article? Is it possible to consider these measures as countermeasures taken by third states in response to the violation of the "obligation owed the international community as a whole"?

It is very difficult to determine whether a measure imposed by a state constitutes a countermeasure. In order to reach a final judgment, it is necessary to evaluate each measure individually, examining the international obligations between the injured and responsible states. However, such an assessment is beyond the scope of this study, which aims to provide a general assessment of the measures imposed by third states, rather than to reach a definitive conclusion on the legal nature of third state sanctions. The recognition of third states' rights to take countermeasures will be a step toward ending the isolation of the injured state and creating pressure on the responsible state to end its wrongful act. Thus, there is a need for third states other than the injured state to resort to countermeasures in the face of breaches that concern the general interest of the international community; in addition, there is a need for clearer regulation on this issue to end the uncertainty.

GİRİŞ

Rusya'nın Mart 2014 tarihinde Kırım'ı ilhakı ile başlayan süreçte, Rus kökenli nüfusun yoğun olduğu Donbas bölgesindeki Donetsk ve Luhansk'ta Rus yanlısı protestolar başlamıştır. Rusya'nın, ayrılıkçı hareketleri desteklemesiyle birlikte Nisan 2014'te Donetsk ve Luhansk bölgeleri bağımsızlıklarını ilan ederek "Donetsk Halk Cumhuriyeti" ile "Luhansk Halk Cumhuriyeti" adında iki yeni devlet kurulmuştur¹. Şubat 2022'de Rusya'nın "Donetsk Halk Cumhuriyeti" ve "Luhansk Halk Cumhuriyeti" adında iki bağımsız devleti tanınması üzerinde Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan kriz derinleşerek bölgede yaşanan çatışmalar daha da şiddetlenmiştir. 22 Şubat 2022'de Rusya devlet başkanı Putin'in, Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti ile Rusya arasında imzalanan dostluk ve işbirliği antlaşmaları

¹ Vasily Korovkin and Alexey Makarin, 'Conflict and Inter-Group Trade: Evidence from the 2014 Russia-Ukraine Crisis' (SSRN, 18 June 2019) 7, 8 <https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3397276> Date of Access 02 September 2023.

uyarınca, Rus silahlı kuvvetlerinin askeri yardım amacıyla bölgeye gönderilmesine izin veren kararın onaylanması için sunduğu teklif kabul edilmiştir². Kararın onaylanması üzerine Rusya, Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti ile dostluk ve karşılıklı yardımlaşma antlaşmaları bağlamında, özel bir askeri operasyon yürütme kararı aldığını açıklamıştır³. 24 Şubat 2022 tarihinde ise Rusya Ukrayna'ya birçok noktadan gerçekleştirilen askeri müdahaleye başlamıştır. Rusya devlet başkanı Putin yaptığı bir basın konuşmasında, Ukrayna tarafından Donbas bölgesinde Ruslara karşı yapılan soykırımı önlemek için askeri müdahalenin gerekli olduğunu ifade etmiştir⁴. Bu iddialar üzerine Ukrayna, 26 Şubat 2022 tarihinde Rusya'ya karşı 1948 tarihli Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme'nin ihlali iddiasıyla Uluslararası Adalet Divanı'na başvuruda bulunmuştur. Rusya Divan'ın yetkisine itiraz ederek, yürüttüğü askeri operasyonun soykırım temeline dayanmadığından Sözleşme kapsamı dışında kaldığını ileri sürmüştür. Divan yaptığı değerlendirmede, Rusya devlet başkanı ve üst düzey yetkililerinin, Donestsk ve Luhansk'ta Ukrayna tarafından soykırım yapıldığına ilişkin yaptıkları açıklamalara yer vererek, somut uyuşmazlığın Sözleşme kapsamına girdiğine ve *prima facie* yargı yetkisinin bulunduğu karar vermiştir⁵.

Rusya'nın Ukrayna topraklarına saldırısı uluslararası alanda kınanmış; birçok devlet, Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmasına cevaben çeşitli adımlar atmıştır. AB üyesi devletler ile İsviçre, ABD, İngiltere, Kanada ve Avustralya gibi devletlerin, bu saldırı nedeniyle aldığı önlemleri farklı şekillerde adlandırdığı görülmektedir. Bu kapsamda ilk olarak, çalışmada yer alan kavramların daha iyi anlaşılması ve yapılacak değerlendirmelere zemin oluşturması amacıyla tek taraflı zorlama yollarına ilişkin bilgi verilerek, bu zorlama yolları arasındaki temel farklar ortaya konulmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde, ilgili üçüncü devletlerce Rusya'ya yönelik alınan önlemlere yer verilecek; üçüncü ve son bölümde ise, zorlama yollarına ilişkin verilen bilgiler çerçevesinde,

² Vladimir Putin, The President's address to the Federation Council (22 February 2022) <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67836>> Date of Access 01 September 2023.

³ Address by the President of the Russian Federation, (Moscow 24 February 2022), <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>> Date of Access 01 September 2023.

⁴ Vladimir Putin answered media questions: The President took a number of questions from reporters about recognition of the Donetsk and Lugansk people's republics (Moscow 22 February 2022) <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67838>> Date of Access 12 June 2023.

⁵ *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)* (2023) ICJ Order <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/182/182-20230605-ORD-01-00-EN.pdf>> Date of Access 25 August 2023.

alınan önlemlerin hukuki analizi yapılarak uluslararası hukuka uygun olup olmadıkları tartışılacaktır.

I. ULUSLARARASI HUKUKTA ZORLAMA YOLLARI

Uluslararası hukuk düzeni, merkezi bir yasama organının, zorunlu bir yargı mercinin ve icra mekanizmasının bulunmadığı, devletlerin egemen eşitliğine dayanan yatay bir hukuk sistemidir⁶. Böyle bir sistemde tedbirler, çoğu zaman bizzat devletler tarafından kararlaştırıp uygulanmaktadır⁷. Bir devletin uluslararası yükümlülüklerinden birini ihlal etmesi üzerine bu ihlalden zarar gören başka bir devletin, ihlali sona erdirerek zararın giderimi amacıyla kuvvet kullanma içermeyen önlemleri alabilmesi mümkündür⁸. Uluslararası hukuk kurallarının ihlalini tespit etmek ve bunların uygulanmasını sağlamak için merkezileşmiş bir sistem bulunmadığından, sorumlu devleti uluslararası hukuka uygun davranmaya yöneltmek için diğer devletlere tek taraflı zorlama yollarına başvurma yetkisi verilmemesi şaşırtıcı değildir⁹. Devletler ve uluslararası örgütler, uluslararası haksız fiilin varlığı halinde, bu fiile son verilmesi ve neden olunan zararın onarımı için zorlama yollarına başvurmaktadır.

Uluslararası haksız bir fiil sahibi bir devleti yükümlülüklerini yerine getirmeye yöneltmek amacıyla başvuru önlemler hem uygulamada hem de doktrinde olgusal ve hukuki ilişkilere göre farklı kategorilerde sınıflandırılabilir. Eldeki çalışmanın kapsamı itibarıyla, söz konusu önlemlerin hukuki niteliğinin tartışılması amacıyla uluslararası zorlama yolları somut mesele ile sınırlı olarak incelenecektir.

A. Yaptırım

“Yaptırım” terimi, muhatap üzerinde olumsuz etkiler yaratan, meydana okuyucu davranışa karşı alınan tepki anlamına gelmektedir¹⁰. Uluslararası hukukta ise “yaptırım” (*sanction*) en

⁶ Frédéric Mégret, ‘International Law as Law’ in James Crawford, Martti Koskenniemi and Ranganathan Surabhi (eds), *The Cambridge Companion to International Law*, (Cambridge University Press 2012) 64-70.

⁷ Melda Sur, *Uluslararası Hukukun Esasları* (15th edn, Beta Basım 2021) 288.

⁸ Nigel D. White ve Ademola Abass, ‘Countermeasures and Sanctions’ in Malcolm D. Evans (ed), *International Law* (5th edn, Oxford University Press 2018) 522.

⁹ Alain Pellet ve Alina Miron, ‘Sanctions’ Max Planck Encyclopedias of Public International Law, (Oxford Public International Law 2013) 3 <<https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e984>> Date of Access 02 September 2023.

¹⁰ Kirsten Schmalenbach, ‘International Organizations or Institutions, Supervision and Sanctions’, Max Planck Encyclopedias of International Law (2020) 7

genel ifadeyle, bir devlet, devlet grubu ya da bir uluslararası örgüt tarafından yetkilendirilen devlet veya devletler tarafından yine bir devlete karşı alınan önlemleri ifade etmek için kullanılmaktadır¹¹. Doktrinde, devlet ile uluslararası örgütlerin aldıkları önlemleri belirtmek için aynı kelimenin kullanılmamasının daha uygun olacağı konusunda genel bir uzlaşma bulunmaktadır¹². Bu bağlamda yaptırım, bir devlete karşı Güvenlik Konseyi tarafından BM Andlaşması'nın¹³ 41. maddesi uyarınca alınan önlemleri belirtmek için kullanılmakla birlikte, bölgesel örgütlerin de kurucu belgelerine uygun olarak kendi başlarına üyelerine yönelik yaptırım uygulamaları mümkündür. Uluslararası Hukuk Komisyonu'nca 2001 yılında kabul edilen Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Fiillerinden Doğan Sorumluluğuna İlişkin Maddeler Metni (*Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts - ARSIWA anılacaktır*) yorumunda da aynı görüş benimsenerek, her ne kadar BM Andlaşması'nın VII. Bölümünde “önlem” terimine yer verilmişse de “yaptırım” teriminin, uluslararası örgütlerin kurucu belgesine uygun olarak alınan tedbirler için kullanıldığı ifade edilmiştir¹⁴.

Uluslararası hukukta devletler, uluslararası hukuka aykırı davrandığını iddia ettikleri devletlere yönelik kapsamlı yaptırım (*comprehensive sanctions*) kararı almaktadır. Kapsamlı yaptırımlar, sivil nüfus arasında ayırım gözetmeksizin yaptırımların bir bütün olarak muhatap devlete karşı uygulanmasıdır. Bu yaptırım türü, muhatap devlet ile tüm ticari ilişkinin kesilmesi veya ulaşım araçlarına kısıtlama getirilmesi gibi oldukça geniş bir uygulama alanına sahiptir¹⁵. 1990'lı yıllardan sonra kapsamlı yaptırım uygulaması terk edilmeye başlanarak “hedefli yaptırımlar”a (*targeted sanction*) doğru bir yönelme olmuştur¹⁶. Hedefli yaptırımlar siyasi veya ekonomik olarak, hukuka aykırı fiillerden sorumlu olduğu veya bu fiillerin gerçekleşmesine

<<https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law/epil/9780199231690/law9780199231690e1711?rskey=Vorrxo&result=45&prd=OPIL>> Date of Access 10 June 2023.

¹¹ ILC, ‘Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries on the work of its Fifty-third session’ (23 April-1 June and 2 July-10 August 2001) UN Doc A/56/10 Commentary of Article 48, para 3 <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf> Date of Access 27 August 2023.

¹² White and Abass (n 8) 524; Denis Alland, ‘The Definition of Countermeasures’ in James Crawford, Alain Pellet, Simon Olleson (eds), *The Law of International Responsibility* (Oxford University Press 2010) 1134; Antonio Cassese, *International Law* (2nd edn, Oxford University Press 2005) 234.

¹³ Charter of the United Nations (adopted 24 October 1945) 1 UNTS XV <<https://www.un.org/en/about-us/un-charter>> Date of Access 25 July 2023.

¹⁴ ILC (n 11) Commentary of Article 22 para 3.

¹⁵ A Pellet and Miron (n 9) 9

¹⁶ Nigel D. White, ‘Sanctions Against Non-State Actors’ in Natalino Ronzitti (ed), *Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law* (Brill Nijhoff, 2016) 128.

katkıda bulunduğu iddia edilen bireyleri, kuruluşları veya grupları doğrudan hedeflemektedir¹⁷. Başka bir ifade ile hedefli yaptırımların özelliği sadece devlet organ veya görevlilerine değil kişi ya da kuruluşlara da yöneltebilecek olmasıdır¹⁸. Özellikle hedef kitleye yönelik mal varlığının dondurulması veya seyahat yasağı uygulamalarını içeren bu yaptırımlara günümüzde oldukça sık başvurulmaktadır. Hedefli yaptırımların devlet ekonomisine yönelik belirli bir mala (örneğin, silahlara ya da silah yapımında kullanılan malzemelere) veya belirli bir sektöre karşı uygulanması da mümkündür. Örneğin, muhatap devletin finans ve enerji sektörlerine karşı uygulanan yaptırımlar da hedefli yaptırımlardır¹⁹.

Hedefli yaptırımlarla kişi ve kurumlara doğrudan yaptırım uygulanarak, devletin koruma perdesi kaldırılmakta ve bir bakıma bu hedefler ulusal hukuk sistemlerinin korumasından çıkarılmaktadır²⁰. Hedefli yaptırımların hukuka uygun olması için bireylerin haklarını sınırlandırırken, aynı zamanda temel insan haklarını ihlal etmemesi gerekmektedir. Hedefli yaptırımların muhtemel olumsuz etkilerini en aza indirmek için yaptırım uygulanacaklar listesini oluştururken adil ve açık yöntemler kullanılmalı²¹, hukukun üstünlüğü ilkesi uyarınca bağımsız ve tarafsız bir organ tarafından yargısal denetim imkânı sağlanmalıdır²². Bu bağlamda, yaptırım uygulanacaklar listesine alınan kişi ve kuruluşların listeye alınma nedenleri ve listeden çıkarılma şartları ve usulü hakkında bilgilendirilmeleri gerekmektedir. Bu usulün takip edilmesi, adil ve şeffaf bir sürecin uygulanarak keyfi listeleme önüne geçilmesi açısından önemlidir. Bunların yanı sıra hedef alınan kişiye ilişkin somut durum düzenli olarak gözden geçirilmeli, gerektiğinde yaptırım uygulanacak kişi listesinden çıkarılmalıdır. Bu tür periyodik gözden geçirme, listeleme sürecinde adil ve açık yöntemlerin etkili olmasını sağlayacaktır. Listeleme sürecinde bu usulün takip edilmesi, hukukun üstünlüğü ilkesinin bir

¹⁷ Alexandra Hofer, 'Unilateral Sanctions As A Challenge to the Law of State Responsibility' in Charlotte Beaucillon (ed) *Research Handbook on Unilateral and Extraterritorial Sanctions* (Edward Elgar Publishing 2021) 189.

¹⁸ Matthew Happold, 'Economic Sanctions and International Law: An Introduction' in Matthew Happold and Paul Eden (eds), *Economic Sanctions and International Law* (Hart Publishing 2016) 10.

¹⁹ Hofer (n 17) 189.

²⁰ Pellet and Miron (n 9) 11.

²¹ Declaration of the High-level Meeting of the 67th Session of the General Assembly on the Rule of Law at the National and International Levels, UNGA A/RES/66/102 (30 November 2012) para 29 <https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/declaration-of-the-high-level-meeting-of-the-67th-session-of-the-general-assembly-on-the-rule-of-law-at-the-national-and-international-levels/> > Date of Access 26 August 2023.

²² Happold (n 18) 11. Örneğin, yargısal denetim öngörülmesiz uzun süreli bir varlık dondurma önlemi el koyma anlamına geleceğinden haksız fiil teşkil edecektir. Anne van Aaken, 'International investment law and decentralized targeted sanction: an uneasy relationship', (2016) *Columbia FDI Perspectives* 164, 1 <<https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D8ZG6SF5>> Date of Access 12 July 2023.

unsuru olarak kabul edilebilir²³. Ayrıca uygulanan yaptırım nedeniyle hakları ihlal edilen kişi veya kurumun uğradığı zararlar da giderilmelidir²⁴.

Hedefli yaptırımlar daha çok seyahat özgürlüğü, mülkiyet hakkı ve özel hayata saygı hakkını etkilemektedir. Bu haklar mutlak hak olmadığından orantılılık ilkesine uymak şartıyla sınırlandırılabilir²⁵. Örneğin, en çok başvuru alan hedefli yaptırım uygulamalarından biri olan malvarlığının dondurulması, hedeflenen kişinin mülkiyet hakkına müdahale oluşturmakla birlikte, mutlak bir yoksunluğa yol açacak şekilde uygulanmamalıdır²⁶. Öte yandan alınan önlemler bireyleri etkilediğinden temel insan haklarının korunması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, devletin önlem alma yetkisi temel insan haklarının korunması ile sınırlandırılmıştır. Yine seyahat özgürlüğüne ilişkin getirilen kısıtlamalar için de aynı değerlendirme yapılabilir. Hedefli yaptırım olarak uygulanan seyahat yasakları aile birleşimini engelleyerek kişinin özel ve aile hayatına saygı hakkına müdahale oluşturabilir. Ancak özel hayat ve aile hayatının korunması hakkı mutlak bir hak değildir. Söz konusu menfaatlerin varlığı durumunda bu hakka yönelik yapılan müdahaleler orantılı görünmektedir²⁷.

²³ Clemens A Feinäugle, 'UN Smart Sanctions and the UN Declaration on the Rule of Law' in Matthew Haggold and Paul Eden (eds) *Economic Sanctions and International Law* (Hart Publishing 2016) 126, 127.

²⁴ Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE), 'United Nations Security Council and European Union Blacklists' (23 January 2008) PACE Res. 1597, para 5

<<https://pace.coe.int/pdf/7df8927af735debce58d63ff0dfa0c434c4068bf234013e28fa5976d4789cc89/resolution%201597.pdf>> Date of Access 27 August 2023.

²⁵ Alexandra Hofer, 'The "Curiouser and Curiouser" Legal Nature of Non-UN Sanctions: The Case of the US Sanctions against Russia' (2018) 23(1) *Journal of Conflict & Security Law* 75, 87.

Uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya tesisi, terörist faaliyetlerin bastırılması, kitle imha silahlarının yayılmasının önlenmesi gibi menfaatler göz önüne alındığında, hedefli yaptırımlar ile mülkiyet hakkına yapılan müdahalenin orantılı olduğu düşünülmektedir. UNSC Al-Qaida Sanctions Committee, 'Assets Freeze: Explanation of Terms Approved' (24 February 2015), para 87 <https://www.un.org/securitycouncil/sites/www.un.org.securitycouncil/files/eot_assets_freeze_-_english.pdf> Date of Access 13 August 2023.

²⁶ BM Güvenlik Konseyi El Kaide Yaptırımlar Komitesi'nce malvarlıklarının dondurulması teriminin müsadere veya mülkiyet devri anlamına gelmeyeceği belirtilmiştir. UNSC Al-Qaida Sanctions Committee (n 24) para 9-11.

²⁷ Matthew Haggold, 'Targeted Sanctions and Human Rights' in Matthew Haggold and Paul Eden (eds), *Economic Sanctions and International Law* (Hart Publishing 2016) 96.

B. Karşı Önlemler

1. Genel Olarak

Uluslararası hukuka saygı duyulmasını ve kurallara uyulmasını amaçlayan en önemli zorlama yollarından biri karşı önlemlerdir²⁸. Karşı önlemler, uluslararası hukukta kendine yardım (*self-help*) yollarının bir türüdür²⁹. Kendini yardım, tek taraflı kuvvet kullanma da dahil olmak üzere çeşitli kuvvet kullanma yollarını içeren ana bir başlık olarak kullanılmaktadır³⁰. Karşı önlemlere başvuran devletler kendi yargıçlığını yaparak uluslararası haksız fiilin işlendiğine kendileri karar vermektedir. Bu nedenle hukuki bakımdan karşı önlemlerin kötüye kullanılma tehlikesi bulunmaktadır³¹. Devletler arasındaki birtakım eşitsizlikler sakıncalı durumları daha da çoğaltabilir. Gerçekleşmesi olası tehlikeleri en aza indirebilmek amacıyla karşı önlemlere başvurunun belirli güvencelere tabi tutulması gerekmektedir³². ARSIWA, karşı önlemlerin hukuka uygun kabul edilmesi için birtakım koşullara uygun olarak alınması gerektiğini öngörmektedir³³. “Karşı önlemlerin konusu ve sınırları” başlıklı 49. madde uyarınca;

“1. Mağdur devlet, karşı önlemleri ancak uluslararası hukuka aykırı bir eylemden sorumlu olan bir devlete karşı, bu devleti, ikinci bölüm kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmeye yöneltmek için alabilir.

2. Karşı önlemler, sorumlu devlete yönelik bu önlemleri alan devletin uluslararası yükümlülüklerini bir süre için yerine getirmemesi ile sınırlıdır.

3. Karşı önlemler, mümkün olduğu kadar, söz konusu yükümlülüklerin uygulanmasına yeniden imkan verecek şekilde alınmalıdır”.

²⁸ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk* (18th edn, Turhan Kitabevi 2019) 465, 468. Karşı önlemler, BM Andlaşması ile kuvvet kullanma yasağının kabul edilmesi ile birlikte, mağdur devletin uluslararası hukuka aykırı hareket eden devlete yönelik kuvvet kullanma da içeren zararlı karşılık teriminin yerini almıştır. ILC (n 11) Commentary of Article 22, para 3.

²⁹ Bu kavramın Türkçe karşılığı tam olarak bulunmamakla birlikte “kendine yardım” anlamında kullanılmaktadır. Bkz Funda Keskin, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler* (Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No:20 1998) 85; John H. Currie, *Public International Law* (2nd edn, Irwin Law 2008) 554.

³⁰ Keskin (n 29) 89.

³¹ Sur (n 7) 291.

³² James Crawford, *State Responsibility: The General Part* (Cambridge University Press 2013) 686.

³³ ILC (n 11) Commentary of Article 48, para 3.

Bu hükme göre, karşı önlemlere başvurulabilmesi için öncelikle bir devletin, karşı önlemler alan devlete yönelik uluslararası haksız fiilin varlığı gerekmektedir³⁴. Karşı önlemlerin amacı, uluslararası haksız fiilden sorumlu devleti uluslararası hukuka uygun davranmaya yöneltmektir. Bu nedenle karşı önlemler cezalandırıcı amaç taşımazlar. Amacı cezalandırmak olan önlemler ise karşı önlem olarak kabul edilemez³⁵. Bir devletin diğer devlete yönelik uluslararası yükümlülüğüne aykırı bir davranışındaki hukuka aykırılık, bu davranışın muhatap devlete yönelik alınmış karşı önlem oluşturduğu ölçüde ortadan kalkacaktır (ARSIWA, m. 22).

Karşı önlemler, kural olarak uluslararası haksız fiilden sorumlu devleti uluslararası hukuka uygun davranmaya yöneltmek üzere mağdur devlet tarafından alınabilir. Mağdur devletin aldığı karşı önlemler, sorumlu devlete yönelik uluslararası yükümlülüklerin yerine getirilmemesi şeklinde olmalıdır. Mağdur devletten ne anlaşılması gerektiği ARSIWA 42. maddede düzenlenmiştir. Söz konusu maddeye göre mağdur devlet, ihlal edilen yükümlülük kendisine karşı bireysel olarak ya kendisinin parçası olduğu bir grup devlete veya bir bütün olarak uluslararası topluluğa karşı borç oluşturan devlettir. İhlal edilen yükümlülüğün bir bütün olarak uluslararası topluluğa karşı borç oluşturmaları halinde ya yükümlülüğün ihlalinin özellikle bu devleti etkilemesi ya da niteliği uyarınca, yükümlülüğün sonraki uygulamasının kendilerine karşı yükümlülük oluşturduğu diğer bütün devletlerin durumunu esaslı olarak değiştirmesi gerekmektedir. Bu iki koşuldan biri bulunmadıkça bir devletin mağdur devlet olarak kabul edilmesi mümkün değildir.

Uluslararası hukukta “yaptırım” ile diğer zorlama yollarından olan “karşı önlem” kavramları arasındaki fark her zaman belirgin olmamakla birlikte, uluslararası örgütler tarafından alınan “yaptırım”lar, karşı önlemlerin esaslı ayırt edici özelliklerini taşımamaktadır. Uluslararası örgütler tarafından alınan yaptırımların hukuka uygunluğu, uluslararası hukuktan değil; ilgili devletin üye olduğu uluslararası örgütün kurucu belgesinden kaynaklanmaktadır. Karşı önlemlerin aksine uluslararası örgütler tarafından uygulanan yaptırımlar yalnızca bir devletin haksız fiilin mevcudiyetine ilişkin yaptığı subjektif değerlendirmeye dayanmamakta; uluslararası örgütün üye devletlerin genel menfaatini korumak amacıyla kurduğu merkezi bir

³⁴ *Case Concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary v Slovakia)*, (Judgement) (1997) ICJ Rep 7 para 83 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/92/092-19970925-JUD-01-00-EN.pdf>> Date of Access 26 August 2023.

³⁵ White and Abass (n 8) 529.

sistem çerçevesinde alınmaktadır³⁶. Yaptırımlar, taraflar arasında yürürlükte olan herhangi bir andlaşmayı veya uluslararası örf ve adet kuralını ihlal etmedikçe hukuka uygundur³⁷.

2. Üçüncü Devletçe Alınan Önlemler

Mağdur devletler, uluslararası hukukun ihlalinden doğrudan ve bireysel olarak etkilenmekle birlikte, mağdur devletlerden başka devletlerin de sorumlu devlet tarafından genel menfaati koruyan bir kuralın ihlal edilmesi nedeniyle dolaylı olarak etkilenmeleri mümkündür³⁸. Böyle bir durumda üçüncü devletler, uluslararası hukukun ihlalinden bireysel ve doğrudan zarar görmediğinden mağdur devlet olarak kabul edilmemekle birlikte, ihlal edilen yükümlülüğün borçlu olduğu bir devletler grubunun parçası veya uluslararası toplumun bir üyesi sıfatıyla hareket etmektedir.

ARSIWA 48. maddesi uyarınca, bir grup devletin kolektif menfaatini veya uluslararası topluluğun genelinin menfaatini koruyan bir yükümlülüğün ihlal edilmesi halinde, üçüncü devletlerin kolektif menfaatlerin korunması amacıyla haksız fiil sahibi devletin sorumluluğuna başvurabilmesine izin verilmektedir³⁹. Bu açıdan 48. madde, 42. maddede yer alan kuralı tamamlamaktadır. ARSIWA 48/1. maddesi uyarınca mağdur devlet dışındaki üçüncü devletlerin başka bir devletin sorumluluğuna başvurabilmesi için;

(a) ihlal edilen yükümlülüğün kendisinin de dahil olduğu bir devletler grubuna yönelik olması ve grubun kolektif çıkarlarının korunması için konulması, ya da

(b) ihlal edilen yükümlülüğün bir bütün olarak uluslararası topluma karşı borçlu olunan bir yükümlülük olması gerekmektedir.

48/2. madde ise sorumluluğa başvurma hakkına sahip herhangi bir devletin, sorumlu devletten;

³⁶ Alland (12) 1135; Frederic Dopagne, 'Sanctions and Countermeasures by International Organizations' in Richard Collins and Nigel D. White (eds), *International Organizations and the Idea of Autonomy, Institutional Independence in the International Legal Order* (Routledge 2011) 182.

³⁷ Happold (n 18) 3.

³⁸ Linos Alexandre Sicilianos, 'Countermeasures in Response to Grave Violations Owed to the International Community' in James Crawford, Alain Pellet and Simon Olleson (eds), *The Law of International Responsibility* (Oxford University Press 2010) 1138, 1139; Elena Katselli Proukaki, *The Problem of Enforcement in International Law: Countermeasures, the Non-Injured State and the Idea of International Community* (Routledge 2010) 82.

³⁹ ILC (n 11) Commentary of Article 48, para 2.

(a) uluslararası haksız fiile son verilerek ve bu fiilin tekrarlanmayacağına dair güvence ve garantiler verilmesini;

(b) mağdur devletin veya ihlal edilen yükümlülükten yararlananların lehine olacak şekilde onarım yükümlülüğünün yerine getirilmesini isteyebileceğini hükme bağlamaktadır.

ARSIWA 48. maddede düzenlenen ve grubun kolektif menfaatlerini koruma amacıyla konulmuş yükümlülükler çok taraflı bir andlaşmadan, uluslararası örf ve adet kurallarından veya uluslararası hukukun diğer kaynaklarından doğmuş olabilir. Bu yükümlülükler devletler için bağlayıcı olup kolektif bir menfaat doğurmakta ve devletler arasındaki ikili ilişkiler alanını aşmaktadır⁴⁰. Bir bütün olarak uluslararası topluluğa borçlu olunan yükümlülükler ise doğası gereği tüm devletleri ilgilendirmekte olup, bütün devletlerin bu yükümlülüklerin yerine getirilmesinde hukuki yararının bulunduğu kabul edilmektedir. Bu tür yükümlülükler örnek olarak saldırının, soykırımın, köleliğin ve ırka dayalı ayrımcılığın yasaklanması verilebilir⁴¹.

Mağdur devletin karşı önlem alma yetkisi olduğuna ilişkin tereddüt bulunmazken, ARSIWA 48. maddesi kapsamında kendisinin parçası olduğu bir grup devlete (erga omnes partes yükümlülük) veya bir bütün olarak uluslararası topluluğa (erga omnes yükümlülük) yönelik bir yükümlülüğün yerine getirilmesinde hukuki bir menfaati olan devletlerin sorumlu devlet(ler)e yönelik karşı önlemlere başvurma yetkisine sahip olup olmadıkları tartışmalıdır. Dawidowicz'in de ifade ettiği gibi mağdur devletler dışında üçüncü devletler tarafından alınan karşı önlemler, çağdaş uluslararası hukukun hala çözülememiş büyük bir sorunudur⁴². Nitekim Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun 2000 tarihli raporunun incelenmesinden, mağdur devlet dışındaki devletlerin karşı önlemlere başvurabilmesi konusunda devletlerin farklı görüşlere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, bazı devletler, üçüncü devletlerce alınan karşı önlemlerin uluslararası hukukun emredici bir kuralından kaynaklanan yükümlülüğün ihlali ile mücadele etme açısından yararlı ve gerekli olduğunu savunurken; kimi devletler, bu yöndeki

⁴⁰ Sicilianos (n 38) 1139.

⁴¹ Sean D. Murphy, *Principles of International Law* (2nd edn, West Academic Publishing 2012) 211; *Case Concerning The Barcelona Traction, Light and Power Company Limited (Belgium v. Spain)* (Judgment) 1970 ICJ Rep 3, para 34 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/50/050-19700205-JUD-01-00-EN.pdf>> Date of Access 26 August 2023.

⁴² Martin Dawidowicz, 'Third-party Countermeasures: A Progressive Development of International Law' (2016) QIL 3 <<http://www.qil-qdi.org/third-party-countermeasures-progressive-development-international-law/>> Date of Access 18 July 2022.

devlet uygulamalarının tutarsız olduğunu, üçüncü devletlere bu yönde yetki verilmesinin küçük devletlere yönelik gerçekleştirilecek istismlara meşruiyet sağlayacağını ileri sürmektedir⁴³.

Yoğun tartışmalar sonrası kabul edilen ARSIWA 54. maddesinin son halinde “*Bu Bap, 48. maddenin 1. paragrafı uyarınca, bir başka Devletin sorumluluğuna başvurmaya, buna karşı ihlalin sona ermesi ve mağdur devlet lehine veya ihlal edilen yükümlülüğün lehtarları lehine onarım elde edilmesi amacı ile hukuka uygun önlemler almaya yetkili olan hiçbir devletin hakkına hanel getirmez*” hükmü mevcuttur. Maddenin yorumunda genel veya kolektif menfaatler doğrultusunda alınan karşı önlemlere ilişkin devlet uygulamasının az olduğu ve sınırlı sayıda devleti içerdiği, dolayısıyla üçüncü devlet karşı önlemlerine yönelik uluslararası hukukun mevcut durumunun belirsiz olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca 48. maddede atıfta bulunulan devletlere, kolektif menfaatleri korumak amacıyla karşı önlem alma konusunda açıkça bir yetki tanınmadığı, bunun yerine sorunun çözümünü uluslararası hukukun ileriki gelişmesine bırakan bir tasarruf maddesinin eklenmesinin tercih edildiği belirtilmiştir⁴⁴. Öte yandan 54. maddede, 48/1. madde uyarınca yetkili olan herhangi bir devletin mağdur devlet veya ihlal edilen yükümlülüğün lehtarları lehine sorumlu devlete karşı “*hukuka uygun önlemler*” alma hakkına hanel getirmeyeceğini düzenlemiştir. Böylece ARSIWA ile mağdur devlet dışındaki devletlerce alınan karşı önlemler konusunda bir tavır alınmamış; bu devletlere de karşı önlem alma yetkisi tanınması gerektiği düşüncesi de dahil tüm fikirlere saygı göstermek için “*hukuka uygun önlem*” ifadesinin kullanılması tercih edilmiştir⁴⁵.

ARSIWA 54. madde ile mağdur devlet dışındaki devletlere bir bütün olarak uluslararası topluluğa yönelik kolektif menfaatin korunması amacıyla karşı önleme başvurma yetkisinin verilip verilmediği doktrinde de tartışılmıştır. Bu konudaki genel eğilim, her ne kadar açıkça düzenlenmemişse de, 54. madde ile üçüncü devletlere karşı önlem alma imkânının tanındığı yönündedir. Uluslararası Hukuk Komisyonu özel Raportörü James Crawford devlet uygulamalarının, mağdur olmayan devletlerin, bir bütün olarak uluslararası topluluğa yönelik yükümlülüklerin ihlalleri nedeniyle karşı önlemler alabilecekleri yönünde artan bir eğilim gösterdiğini ifade etmiştir⁴⁶. Benzer şekilde Alland, mağdur devletten başka devletlerin de jus

⁴³ ILC, ‘Report on the work of the fifty-third session’ (23 April - 1 June and 2 July - 10 August 2000) UN Doc A/56/10, para 54 <https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_56_10.pdf> Date of Access 25 August 2023.

⁴⁴ ILC (n 11) commentary of Article 54 para 6.

⁴⁵ ibid 139.

⁴⁶ James Crawford, ‘Third Report on State Responsibility’ (UN Doc A/CN.4/507 2000) 104 <https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_507.pdf> Date of Access 05 August 2023. Benzer görüşler için bkz. Martin Dawidowicz, ‘Public Law Enforcement without Public Law Safeguards? An Analysis

cogens normundan kaynaklanan herhangi bir yükümlüğün ihlal edilmesi nedeniyle uluslararası topluluğun genel menfaatini korumak amacıyla karşı önlem alabileceği düşüncesindedir⁴⁷. Başka bir görüş ise daha da ileri giderek, bir bütün olarak uluslararası topluluğa karşı yükümlülüklerin yerine getirilmesi için alınan kolektif karşı önlemlerin uluslararası örf ve adet hukukunda kabul edilen bir araç olduğunu ileri sürmüştür⁴⁸. Bu tartışmalar devam ederken 2005 yılında Uluslararası Hukuk Enstitüsü “Uluslararası Hukukta Erga Omnes Yükümlülükler” konulu kararı kabul etmesiyle konuya ilişkin bir gelişme yaşanmıştır. Kararda “bir bütün olarak uluslararası topluluğa yönelik erga omnes yükümlülüğün ağır ihlali” durumunda, yükümlülüğün borçlu olduğu tüm devletler karşı önlem alma hakkına sahip olduğu teyit edilmiştir⁴⁹. Doktrinde zıt görüş ise, özellikle bir devletin bir bütün olarak uluslararası topluma karşı borçlu olduğu yükümlülükleri ihlal etmesi durumunda, ihlalden doğrudan zarar gören devletin yanı sıra bütün devletlere karşı önlemlere başvurma hakkı tanınmasını, yaptırımlar ile karşı önlemler arasındaki tanımsal farklılığı belirsiz hale getireceği gerekçesiyle eleştirmektedir⁵⁰.

C. Misilleme

Misilleme (*retorsion*) ARSIWA’da, uluslararası haksız bir fiile tepki olarak alınsa bile, devletin herhangi bir uluslararası yükümlülüğüne aykırılık taşımayan “dostça olmayan” davranış olarak tanımlanmıştır⁵¹. Bu yoruma uygun olarak misilleme, “devletin uluslararası

of State Practice on Third-party Countermeasures and Their Relationship to the UN Security Council’ (2006) 77(1) British Yearbook of International Law 333, 418 <<https://academic.oup.com/bybil/article/77/1/333/330465>> Date of Access 05 July 2023; Marco Gestri, ‘Sanctions Imposed by the European Union: Legal and Institutional Aspects’ in Natalino Ronzitti (ed) Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law (Brill Nijhoff, 2016) 75.

⁴⁷ Denis Alland, ‘Countermeasures of General Interest’ (2002) 13(5) European Journal of International Law 1221, 1232; Benzer görüş için bkz. Ceren Zeynep Pirim, ‘Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu: Kuramsal Bir Değerlendirme’ (2012) 32(2) Public and Private International Law Bulletin 147, 175. Jus cogens kuralları 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 53.maddesinde düzenlenmiştir. Sözleşme metni için bkz. Vienna Convention on the Law of Treaties (adopted 23 May 1969, entered into force on 27 January 1980) UNTS 331 <https://insanhaklarizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=438> Date of Access 25 July 2023.

⁴⁸ Dawidowicz (n 42) 11; Katselli Proukaki (n 38) 207-209; Christian Tams, *Enforcing Obligations Erga Omnes in International Law* (Cambridge University Press 2005) 154-156.

⁴⁹ Institute of International Law, ‘Resolution of Obligations and Rights Erga Omnes in International Law’ (Krakow Session 2005) <https://www.idi-iiil.org/app/uploads/2017/06/2005_kra_01_en.pdf,> Date of Access 15 July 2023 madde 5.

⁵⁰ Galip Engin Şimşek, ‘Uluslararası Hukuk Açısından Ekonomik Yaptırımlar ve ABD’nin Tek Taraflı Yaptırımlarının Kısa Bir Değerlendirilmesi’ (2021) 78(4) İstanbul Hukuk Mecmuası 2049, 2054.

⁵¹ ILC (n 11) 128, para 3.

hukukun ihlaline veya dostça olmayan bir davranışına, uluslararası hukuku ihlal etmeyen ancak dostça olmayan bir davranışla karşılık verilmesi” şeklinde tanımlanabilir⁵². Sorumlu devlet ile mağdur devlet arasında iki taraflı bir hukuki ilişki bulunmasa dahi yine de misilleme oluşturan fiiller zorunluluk ve orantılılık sınırlamalarına ve temel insan hakları normlarının ihlali yasağı gibi uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olması gerekmektedir⁵³.

Misilleme oluşturan eylemlerin, muhatap devlete borçlu olunan uluslararası bir yükümlülüğü ihlal etmemesi misillemeyi karşı önlemden ayırmaktadır⁵⁴. Başka bir ifadeyle, misillemeyi oluşturan eylem hukuka uygun iken, karşı önlem olarak uygulanan eylemin kendisi hukuka aykırıdır. Ancak bu eylemin hukuka aykırılığı, başka bir devletin uluslararası haksız fiiline tepki olarak alınan karşı önlem oluşturduğu müddetçe ortadan kalmaktadır (ARSIWA, m. 22). Örneğin, karşı önlemler bir devletin sorumlu devlet ile arasında yürürlükte olan bir ticaret antlaşmasının uygulanmasının durdurulması şeklinde gerçekleşirken; misilleme bir devletin sorumlu devlet ile ticaret yapma veya yapmama özgürlüğüne dayanmaktadır⁵⁵.

II. ULUSLARARASI HUKUKTA ÜÇÜNCÜ DEVLETLERCE ALINAN ÖNLEMLER

A. AB Üyesi Devletlerce Alınan Önlemler

Rusya’ya yönelik önlem alan devletlerin başında AB üyesi devletler gelmektedir. AB, Rusya’nın Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyeti adında iki bağımsız devleti tanınması ve Ukrayna’nın siyasi bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne yönelik saldırılarına yanıt olarak on bir yaptırım paketi (*package of sanction*) kabul etmiştir. AB, yaptırım paketlerinin Rusya’nın savaşı finanse etme gücünü zayıflatmak, işgalden sorumlu olduğunu düşündüğü kişi ve kurumlara ekonomik ve siyasi zarar verilmesi amacıyla kararlaştırıldığını açıklamıştır. AB tarafından Rusya’ya karşı alınan önlemler, bireysel ve ekonomik yaptırımları, Donetsk ve Luhansk bölgelerine yönelik ekonomik kısıtlamalar ile medya üzerindeki kısıtlamaları ve ayrıca çeşitli diplomatik önlemleri içermektedir⁵⁶.

⁵² Cassese (n 12) 310.

⁵³ White and Abass (n 8) 528.

⁵⁴ ILC (n 11) 128, para 3.

⁵⁵ White and Abass (n 8) 528.

⁵⁶ EU restrictive measures against Russia over Ukraine <<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/>> Date of Access 27 July 2023.

AB Konseyi, Rusya'nın Donetsk ve Luhansk bölgelerini bağımsız birer devlet olarak tanımaya ve Rus silahlı birliklerini bu bölgelere göndermesi üzerine ilk yaptırım paketini 23 Şubat 2022'de kabul etmiştir. Bu paket, Donetsk ve Luhansk bölgelerinin bağımsızlığını kabul eden Rusya Devlet Duması'nın 351 üyesi ile Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne, egemenliğine ve bağımsızlığına karşı tehdit ve saldırılara katkıda bulunan 27 kişi ve kuruluşa yönelik kararlaştırılan yaptırımları, Donetsk ve Luhansk bölgelerine yönelik ekonomik kısıtlamaları, Rusya ve Rus hükümetinin AB'nin sermaye ve finans piyasalarına ve hizmetlerine erişimlerine ilişkin kısıtlamaları içermektedir⁵⁷.

AB, 25 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya saldırılarına karşılık ikinci yaptırım paketini kabul ederek, Rusya devlet başkanı Putin ve Rusya dışişleri bakanının mal varlıklarını dondurma kararı almıştır. Buna ek olarak, Rusya Ulusal Güvenlik Konseyi üyeleri ile Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetlerini tanıyan Rusya Devlet Duması'nın geri kalan üyelerine yönelik kısıtlayıcı önlemler getirmiştir. Ayrıca yaptırım paketi ile finans, enerji, ulaştırma ve teknoloji sektörlerinin yanı sıra vize politikasına yönelik yeni kısıtlamalar içeren çeşitli yaptırımlar da kabul edilmiştir. Bu yaptırımlardan bir kısmı, Rus vatandaşlarının veya Rusya'da ikamet edenlerin belirli değeri aşan mevduatlarının kabul edilmesini ve Rus müşterilerinin Avrupa Birliği Merkezi Saklama Kuruluşları nezdinde hesaplarının tutulmasını yasaklayarak, Rusya'dan AB'ye mali girişleri önemli ölçüde sınırlandırmıştır. Yaptırım paketi ile kabul edilen diğer kısıtlama ise Rus diplomatların, belirli Rus yetkililer ile iş adamlarının AB'ye girişlerine izin veren vize kolaylaştırma hükümlerinden yararlanmalarının sona erdirilmesine ilişkindir⁵⁸.

28 Şubat 2022 tarihinde AB, üçüncü yaptırım paketini kabul etmiştir. Bu yaptırım paketi ile Rusya Merkez Bankası ile işlemler yapılması, acil durumlar dışında Rus hava taşıyıcıları tarafından işletilen veya bir Rus tüzel veya gerçek kişinin mülkiyetinde bulunan veya bunlar tarafından kiralanmış ya da Rus tescilli olmamakla birlikte bunlar tarafından başka bir şekilde kontrol edilen hava araçlarının AB üye devletlerine inişi, kalkışı veya uçuşu yasaklanmıştır⁵⁹. Ayrıca aralarında petrol, bankacılık ve finans sektörlerinde aktif olan oligarkların,

⁵⁷ Council of the European Union, 'Special meeting of the European Council Brussels' (Brussels, 24 February 2022) <<https://www.consilium.europa.eu/media/54481/20220224-final-background-briefing-en.pdf>> Date of Access 25 July 2023.

⁵⁸ Council of the European Union, 'Russia's military aggression against Ukraine: EU imposes sanctions against President Putin and Foreign Minister Lavrov and adopts wide ranging individual and economic sanctions' (25 February 2022) <<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/25/russia-s-military-aggression-against-ukraine-eu-imposes-sanctions-against-president-putin-and-foreign-minister-lavrov-and-adopts-wide-ranging-individual-and-economic-sanctions/>> Date of Access 25 July 2023.

⁵⁹ Council Decision (CFSP) 2022/335 of 28 February 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine (2022) OJL 57/4.

işadamlarının, Ukrayna karşıtı propagandanın yayılmasına katkıda bulunanların ve Ukrayna'ya saldırıları destekleyenlerin de aralarında bulunduğu toplam 26 kişiye ve bir kuruluşa yönelik yeni yaptırımlar benimsenmiştir⁶⁰.

15 Mart 2022 tarihinde kabul edilen dördüncü yaptırım paketi ile herhangi bir Rus kişi veya kuruluşuna, abonelik hizmetine erişim de dahil olmak üzere kredi derecelendirme hizmeti verilmesi ve ayrıca enerji sektörüne ilişkin yeni yatırımlar yapılması yasaklanmıştır; demir, çelik ve lüks mallar için ticaret kısıtlamaları getiren yeni yaptırımlar kabul edilmiştir⁶¹. Ayrıca, Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısını destekleyen metal, demir veya enerji sektörlerinde faaliyet gösteren önemli iş insanları, Ukrayna'ya yönelik saldırıları destekleyici propaganda yapan kişiler ve oligarklar dahil olmak üzere toplam 15 kişi ile havacılık, askeri gemi ve makine yapımı sektörlerinde hizmet gösteren 9 kuruluşa yönelik yaptırım kararı alınmıştır⁶².

8 Nisan 2022'de açıklanan beşinci yaptırım paketi ise, Rusya'dan kömür, doğal gaz, petrol ithalatı ile Rus tescilli gemilerin AB limanlarına erişimi ve herhangi bir Rus menşeli karayolu taşımacılığı şirketinin belirli istisnalar dahilinde AB içinde karayolu ile mal taşımalarının yasaklanmasına ilişkindir. Ayrıca jet yakıtı ve kuantum bilgisayarlar ve gelişmiş yarı iletkenler, üst düzey elektronikler, yazılımlar, hassas makineler ve ulaşım ekipmanları gibi diğer malların Rusya'ya ihracatı yasaklanmıştır⁶³. Bu önlemlerin yanı sıra, belirli işadamları, üst düzey devlet yetkilileri ve oligarkların da aralarında bulunduğu 217 kişi ile 4 büyük Rus bankası, teknolojileri veya ürünlerinin Ukrayna'ya yönelik saldırılarda kullanıldığı belirlenen askeri savunma endüstrisinde faaliyet gösteren şirketler de dahil olmak üzere 18 kuruluşa yönelik yeni yaptırım kararları alınmıştır⁶⁴.

Altıncı yaptırım paketi 3 Haziran 2022 tarihinde açıklamıştır. Bu yaptırım paketi ile Rusya'dan ham petrol ve bazı petrol ürünlerinin satın alınması, ithal edilmesi veya transferi

⁶⁰ Council Decision (CFSP) 2022/337 of 28 February 2022 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine (2022) OJL 59/1.

⁶¹ Council Decision (CFSP) 2022/430 of 15 March 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine (2022) OJL 87/56.

⁶² Council Decision (CFSP) 2022/429 of 15 March 2022 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine (2022) OJL 87/44.

⁶³ Council Decision (CFSP) 2022/578 of 8 April 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine (2022) OJL 111/70.

⁶⁴ Council Decision (CFSP) 2022/582 of 8 April 2022 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine, OJL 110/55.

yasaklanmış; Rus petrolünün, ham petrol için 6 ay diğer rafine petrol ürünleri için 8 ay kadar süreyle aşamalı olarak kaldırılmasına karar verilmiştir. Bunların yanı sıra, uluslararası para transferi sağlayan SWIFT sisteminden çıkarılan Rus banka ve kredi kuruluşlarına yenileri eklenmiştir. Yine Ukrayna'nın işgali hakkındaki bilgileri manipüle ettiği gerekçesiyle bazı Rus devlet medya kuruluşlarının AB'deki yayın faaliyetleri askıya almıştır⁶⁵.

21 Temmuz 2022'de kabul edilen yedinci yaptırım paketi ile Rusya'ya yönelik mevcut ekonomik yaptırımların sıkılaştırılması, uygulamalarının iyileştirilmesi ve güçlendirilmesini amaçlayan yeni tedbirler alınmıştır. Rusya'dan mücevherat dahil olmak üzere altının doğrudan ya da dolaylı olarak satın alınması, ithal edilmesi ya da transfer edilmesine yönelik yeni sınırlamalar getirilmiş; yaptırımların delinmesini önlemek için mevcut liman erişim yasakları genişletilmiş ve ayrıca 54 kişi ve 10 kuruluşa yönelik yeni yaptırımlar benimsenmiştir⁶⁶.

6 Ekim 2022 tarihinde sekizinci yaptırım paketi kabul edilerek, Rus menşeli veya Rusya'dan ithal edilen ham petrolün (Aralık 2022 tarihi itibarıyla) veya petrol ürünlerinin (Şubat 2023 tarihi itibarıyla) üçüncü ülkelere deniz yoluyla taşımacılığının yapılması; teknik yardım, aracılık hizmetleri verilmesi ile finansman veya mali yardım sağlanması yasaklanmıştır. Ayrıca Rusya'nın askeri ve teknolojik gelişimine katkıda bulunabilecek ürünler listesine eklemeler yapılarak bunların satışı, tedariki, transferi veya ihracatına yönelik sınırlamalar getirilmiştir⁶⁷.

16 Aralık 2022 tarihinde kabul edilen dokuzuncu yaptırım paketi ise sivil ve askeri yönde kullanılabilecek mal ve teknolojilerin yanı sıra Rusya'nın savunma ve güvenlik sektörünün teknolojik gelişimine katkıda bulunabilecek mal ve teknolojilere yönelik yeni ihracat yasakları getirmiştir. Ayrıca havacılık ve uzay endüstrisi ile ilgili mal ve teknolojilere yönelik ihracat yasasının uçak motorları ve parçalarını da kapsayacak şekilde genişletilmesine karar verilmiştir. Bu önlem, hem Rusya'ya hem de Rusya'ya insansız hava aracı tedarik edebilecek herhangi bir üçüncü ülkeye doğrudan insansız hava aracı motoru ihracatının yasaklanmasını

⁶⁵ Council of the European Union, 'Russia's aggression against Ukraine: EU adopts sixth package of sanctions' (3 June 2022) <<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/03/russia-s-aggression-against-ukraine-eu-adopts-sixth-package-of-sanctions/>> Date of Access 6 July 2023.

⁶⁶ Council Decision (CFSP) 2022/1271 of 21 July 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine (2022) OJL 193/196.

⁶⁷ Council Decision (CFSP) 2022/1907 of 6 October 2022 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine (2022) OJL 259/98.

içermektedir. Ayrıca açıklanan yaptırım paketi ile 4 Rus medya kuruluşunun daha yayın lisansı askıya alındığı duyurulmuştur⁶⁸.

25 Şubat 2023 tarihinde kabul edilen onuncu yaptırım paketi ile Rusya'ya önemli teknoloji ve sanayi mallarının ihracatı, Rusya'dan asfalt ve sentetik kauçuk ithalatı ile AB'nin ihraç ettiği sivil ve askeri kullanıma sahip mal ve teknolojilerin Rusya üzerinden transit geçişi yasaklanmıştır. Belirli yayın organlarının yayın lisanslarını askıya alınmış, Rus vatandaşlarının AB'nin kritik kurumları ve kuruluşlarının yönetim organlarında herhangi bir pozisyonda çalışma imkânları kısıtlanmıştır. Aralarında askeri liderler ve drone üreticileri de dahil olmak üzere 87 kişi ve 34 kuruluşa yönelik ek yaptırım kararları kabul edilmiştir⁶⁹.

On birinci ve son yaptırım paketi ise 23 Haziran 2023 tarihinde kabul edilmiştir. Bu paketin içinde yaptırımların delinmesini engellemek üzere üçüncü ülkelerle ikili ve çok taraflı işbirliğinin güçlendirilmesi, tedbirlerin delinme riskini en aza indirmek amacıyla, AB'den ihraç edilen, Rusya'nın askeri ve teknolojik gelişimine veya savunma ve güvenlik sektörünün gelişimine katkıda bulunabilecek mal ve teknolojiler ile havacılık veya uzay endüstrisinde kullanıma uygun mal, teknoloji, jet yakıtı ve yakıt katkı maddelerinin Rusya toprakları üzerinden transit geçişi yasaklanmıştır. Yine Rusya'ya ihracatı yasaklanan ve Rusya'nın askeri, teknolojik veya endüstriyel kapasitelerinin artırılmasına veya Rusya'nın savunma ve güvenliğinin geliştirilmesine katkıda bulunabilecek mal ve teknolojilerin üçüncü ülkelere satışının, tedarikinin, transferinin veya ihracatının kısıtlanmasına yönelik yeni tedbirler alınmıştır⁷⁰.

B. İsviçre Tarafından Alınan Önlemler

İsviçre Federal Konseyi 13 Nisan 2022 tarihinde gerçekleştirdiği toplantıda, AB'nin Rusya'ya yönelik açıkladığı beşinci yaptırım paketini kabul etme kararı almıştır. Beşinci yaptırım paketi ile kararlaştırılan önlemler, AB metinlerinin analizi yapıldıktan sonra ve ilgili diğer kurumlarla işbirliği yapılarak İsviçre hukukuna dahil edilmiştir. Ayrıca Rusya devlet

⁶⁸ Council Decision (CFSP) 2022/2478 of 16 December 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine (2022) OJ L 322/614.

⁶⁹ Council Decision (CFSP) 2023/432 of 25 February 2023 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine (2023) OJL 59/437.

⁷⁰ Council Decision (CFSP) 2023/1217 of 23 June 2023 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine (2023) OJL159/451

başkanı Putin'in iki kızı da dahil 200'den fazla kişi ve kuruluşa yönelik finansal yaptırımlar ve seyahat yasaklamaları uygulanmaya başlanmıştır⁷¹. İsviçre Federal Konseyi, 27 Nisan 2022 tarihinde Ukrayna'ya yönelik devam eden saldırıları nedeniyle, Rusya'ya karşı yeni ek yaptırımları yürürlüğe koymuştur. Yeni yaptırımlar arasında, linyit ve kömürün yanı sıra Rusya için önemli gelir kaynakları olan malların (örneğin kereste, çimento, deniz ürünleri) ithalatının yasaklanmasına yönelik geniş kapsamlı yaptırımlar yer almaktadır. Ayrıca, Rusya'nın endüstriyel kapasitesini güçlendirmeye yardımcı olabilecek malların (örneğin endüstriyel robotlar veya belirli kimyasal ürünler) ihracatına yönelik çeşitli yasaklar getirilmiştir. Finans sektörüne ilişkin de yeni yaptırımlar kabul edilmiş; Rus kamu kurumlarının İsviçre ulusal programı çerçevesinde desteklenmesi yasaklanmıştır. Özetle, İsviçre AB'nin Rusya'ya karşı aldığı önlemlerinin çoğunu benimseyerek uygulamaya başlamıştır⁷².

İsviçre, AB'nin 23 Haziran 2023 tarihinde on birinci yaptırım paketini benimsemesiyle birlikte, bu yaptırım paketinin bir parçası olarak Rusya'ya yönelik yeni tedbirler kabul etmiştir. Kabul edilen son tedbirlerin temel amacı, üçüncü devletler tarafından yaptırımların delinmesine yönelik girişimlerin etkili bir şekilde durdurulması ve bu amaçla bir uluslararası koordinasyon oluşturulması olarak açıklanmıştır. Bu tedbirler arasında, Rusya'nın askeri ve teknolojik gelişimine katkıda bulunan mal ve ürünleri Rusya'ya ihraç eden 87 şirkete yönelik yasaklar getirilmesi ve ayrıca ihraç yasağına tabi mallar listesinin elektronik bileşenler ve kimyasal silah bileşenlerini kapsayacak şekilde genişletilmesi de yer almaktadır⁷³.

C. ABD Tarafından Alınan Önlemler

ABD, Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına zarar veren fiilleri sebebiyle çok sayıda önlem almıştır. Bu doğrultuda, 21 Şubat 2022 tarihinde Rusya ile belirli işlemlerin yasaklaması ve belirli kişilerin malvarlığının bloke edilmesine ilişkin 14065 sayılı Yürütme kararı çıkarılmıştır. Kararda, önlemlerin gerekçesi "*Rusya tarafından Ukrayna'nın egemenlik ve toprak bütünlüğünü ihlal eden eylemlerinin küresel barış ve istikrarı*

⁷¹ The Federal Council, 'Ukraine: Adoption of further EU sanctions against Russia and Belarus' (Bern, 13 April 2022) <<https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-88028.html>> Date of Access 2 September 2023.

⁷² The Federal Council, 'Ukraine: Further EU sanctions against Russia implemented' (Bern, 27 April 2022) <<https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-88265.html>> Date of Access 2 September 2023.

⁷³ The Federal Council, 'Ukraine: Switzerland implements 11th package of sanctions' (Bern, 16.08.2023) <<https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-97364.html>> Date of Access 2 September 2023.

da tehdit etmesi ve bu durumun ABD'nin ulusal güvenliği ve dış politikası için olağanüstü bir tehdit oluşturması'' olarak açıklanmıştır. Söz konusu karar uyarınca, Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetleri ile Hazine Bakanınca (*Secretary of the Treasury*) belirlenecek diğer bölgelerde yeni yatırımların yapılması, ilgili bölgelerden herhangi bir ürünün doğrudan veya dolaylı olarak ABD'ye ithali veya ABD'den ilgili bölgelere ihracatı, satış veya tedariki -belirli istisnalar dışında- yasaklanmıştır⁷⁴. ABD'de bulunan veya gelecekte bulunacak ilgili bölgelerde faaliyet gösteren kişi, kuruluş ve üst düzey yöneticilerine ait malvarlığı ve malvarlığına ilişkin menfaatler bloke edilerek, bunların devredilmesi veya başka bir şekilde işleme tabi tutulması yasaklanmıştır. Ayrıca bu kişilerin, ABD'nin menfaatlerine zarar vereceği gerekçesiyle ülkeye girişi askıya alınmıştır. Malvarlıkları ve malvarlıklarına ilişkin menfaatleri bloke edilen kişilere, bu karar uyarınca alınacak önlemlerin, önlemleri etkisiz hale getireceği endişesiyle, önceden bildirmeye gerek olmadığına karar verilmiştir⁷⁵.

D. İngiltere Tarafından Alınan Önlemler

Rusya'ya karşı önlem alan diğer devlet İngiltere'dir. İngiltere'nin Rusya'ya karşı uyguladığı yaptırımların amacı AB'ninkine benzer şekilde, Rusya'yı, Ukrayna'nın istikrarını bozan, toprak bütünlüğünü, egemenliğini veya bağımsızlığını tehdit veya ihlal eden eylemlerini durdurmaya yöneltmek olarak açıklanmıştır⁷⁶. İngiltere, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı gerçekleştirdiği eylemleri sona erdirmesi için 1 Ocak 2020 tarihli Rusya Regülasyonları ile finansal, ticari, ulaşım ve göç hususlarında çeşitli yaptırımlar benimsemiştir. Finansal yaptırım olarak çoğu kez belirli kişilerin malvarlıklarının dondurulması uygulamasına başvurulmuştur⁷⁷. 20 Haziran 2023'te Ukrayna'ya tazminat ödeyinceye kadar Rusya'ya yönelik yaptırımların sürdürülmesine olanak tanıyan bir Regülasyon yürürlüğe girmiştir. Bu düzenlemede, Rusya'ya

⁷⁴ Executive Order 14065 Blocking Property of Certain Persons and Prohibiting Certain Transactions with Respect to Continued Russian Efforts to Undermine the Sovereignty and Territorial Integrity of Ukraine (21 February, 2022) 1 <<https://home.treasury.gov/system/files/126/14065.pdf>> Date of Access 10 August 2023.

⁷⁵ ibid 2, 3.

⁷⁶ Foreign, Commonwealth & Development Office, 'UK sanctions relating to Russia' (5 August 2022) <<https://www.gov.uk/government/collections/uk-sanctions-on-russia>> Date of Access 10 August 2023.

⁷⁷ Office of Financial Sanctions Implementation HM Treasury, Russia Guidance Guidance for the financial and investment restrictions in Russia (Sanctions) (EU Exit) Regulations 2019 <https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1065259/Russia_guidance_31.03.22.pdf> Date of Access 10 August 2023.

yönelik yaptırımların amaçlarından biri de, Ukrayna'nın uğradığı hasar, kayıp veya zarar için Rusya tarafından tazminat ödenmesini sağlamak olarak açıklanmıştır⁷⁸.

E. Kanada Tarafından Alınan Önlemler

Kanada, Rusya'nın Ukrayna'nın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü ihlal etmesine ve Ukrayna'da işlenen ağır insan hakları ihlallerine karşılık olarak Rusya'ya yönelik yaptırım kararı aldığını açıklamıştır. Bu bağlamda, Rusya devlet başkanı Putin, Dışişleri, Savunma Adalet ve Maliye Bakanları ile bazı hükümet yetkilileri, oligarklar ve Rus rejim yanlılarının da dahil olduğu belirli kişilerin malvarlıkları dondurulmuş ve haklarında ticaret yasağı getirilmiştir. Söz konusu yaptırım kararı uyarınca, Kanada'daki herhangi bir kişinin veya Kanada dışındaki herhangi bir Kanadalının; listede ismi bulunan bir kişiye ait herhangi bir mülkte işlem yapması, böyle bir işlemle ilgili olarak finansal veya diğer ilgili hizmetleri sağlaması yasaklanmıştır. Rusya'da tescil edilmiş veya Rusya, Rusya'daki bir kişi veya listedeki yasaklı kişiler adına veya yararına, tamamen veya kısmen kullanılan, kiralanan herhangi bir geminin Kanada sularından geçmesi ve yanaşması yasaklanmıştır. Ayrıca finans, enerji ve teknoloji sektörlerine ilişkin de çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. Kanada'daki herhangi bir kişi ve Kanada dışındaki herhangi bir Kanadalı tarafından, elektronik, telekomünikasyon, sensör, lazer, navigasyon, denizcilik, havacılık ve ulaşım alanlarında kısıtlanmış mallar ve teknolojiler listesinde bulunan bir teknolojinin veya malın Rusya'ya veya Rusya'daki herhangi bir kişiye ihraç edilmesi, satılması, tedarik edilmesi veya sevk edilmesi; listelenen belirli petrol ürünlerinin ise Rusya'dan veya Rusya'daki herhangi bir kişiden ithal edilmesi, satın alınması veya edinilmesi yasaklanmıştır. Bunun yanı sıra, belirli lüks malların ve silah yapımında kullanılabilecek malzemelerin Rusya'ya ihraç edilmesine, satılmasına, tedarik edilmesine ve sevkiyatına yönelik kısıtlamalar getirilmiştir⁷⁹.

F. Avustralya Tarafından Alınan Önlemler

Avustralya, Rusya'nın Ukrayna'nın egemenliğine ve toprak bütünlüğüne yönelik tehdit ve saldırılarına karşılık çeşitli yaptırımları uygulamaya koyduğunu açıklayarak, Rusya'daki

⁷⁸ The Russia (Sanctions) (EU Exit) (Amendment) (No.2) Regulations 2023, SI 2023/665 <<https://www.legislation.gov.uk/uksi/2023/665/contents/made>> Date of Access 10 August 2023.

⁷⁹ Government of Canada, 'Canadian Sanctions Related to Russia' <https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/sanctions/russia-russie.aspx?lang=eng> Date of Access 18 August 2023.

petrol, gaz ve kimya endüstrilerine teknik, yönetim, muhasebe ve reklam hizmetleri dâhil olmak üzere çeşitli hizmetlerin sağlanmasını yasaklamıştır. Yine, silah veya silah yapımında kullanılan malzemelerinin, belirli lüks malların, Rusya’da petrol arama veya petrol üretim projeleri kategorilerinde kullanılan ürünlerin Rusya’ya ihraç edilmesi veya bu projelere belirli hizmetlerin sağlanması ile petrol, rafine petrol ürünleri, doğal gaz, kömür ve diğer enerji ürünlerinin Rusya’dan ithali, satın alınması veya nakliyesi yasaklanmıştır. Ayrıca kamuya ait Rus bankaları ile ağırlıklı olarak askeri teçhizat veya hizmetlerle ilgili faaliyetlerde bulunan Rus şirketlerin faaliyetlerine ilişkin sınırlandırmalar getirilmiştir. Son olarak belirli kişi veya kuruluşların malvarlıklarına ilişkin kısıtlamalar getirilmiş ve ayrıca çok sayıdaki hükümet yetkilisinin Avustralya’ya seyahat etmesi yasaklanmıştır⁸⁰.

III. ULUSLARARASI HUKUKTA ÜÇÜNCÜ DEVLETLERCE ALINAN ÖNLEMLERİN HUKUKİ NİTELİĞİ

Üçüncü devletlerce Rusya’ya karşı alınan önlemler farklı kategorilere ayrılabilir. İlk olarak, önlemler Rusya’nın uluslararası haksız fiiline son vermesine yönelik tasarlanmış olsa bile, herhangi bir uluslararası yükümlülüğü ihlaline yol açmayabilir. Çalışmanın kapsamı itibarıyla Rusya’ya tek taraflı olarak verilen teknik yardım veya kültürel işbirliğini sona erdirmeye veya askıya almaya ya da yatırım veya ticari ilişkilerin kesilmesi ya da azaltılmasına yönelik üçüncü devletlerce alınan önlemler bu niteliktedir. Bu durumda, ilgili önlemler uluslararası hukuka uygun kabul edilen “misilleme” olarak değerlendirilmelidir. Yine Rusya ile diplomatik ilişkilerin kesilmesi, Rus vatandaşlarının üçüncü devletlere girişlerine yönelik vize uygulamaları getirilmesi, özellikle oligarklara ve üst düzey Rus yetkililerine vize verilmesine ilişkin yasakların kabul edilmesi misilleme olarak nitelendirilmelidir. Nitekim her devlet, kişilerin dolaşımını düzenleyen bir uluslararası andlaşma ile bağlı olmadıkça, yabancı uyrukluların kendi topraklarına girişini düzenlemekte serbesttir. Dolayısıyla bu türden sınırlamalar da hukuka kabul edilen “misilleme” kapsamında değerlendirilmesi gerekmektedir⁸¹.

AB üyesi devletler tarafından Rusya’ya yönelik kabul edilen yaptırım paketlerinin de değerlendirilmesi gerekmektedir. ARSIWA yorum metnindeki açıklamalar dikkate alındığında,

⁸⁰ Department of Foreign Affairs and Trade, ‘Russia sanctions regime’ <<https://www.dfat.gov.au/international-relations/security/sanctions/sanctions-regimes/russia-sanctions-regime>> Date of Access 18 August 2023.

⁸¹ Gestri (n 46) 74.

bugün için, devletten ziyade bir uluslararası örgüt tarafından kurucu belgesine uygun olarak kararlaştırılan tedbirler “yaptırım” olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlamda yaptırım, bir devlete karşı Güvenlik Konseyi tarafından BM Andlaşması’nın 41. maddesi uyarınca alınan önlemleri belirtmek için kullanılmaktadır. Öte yandan bölgesel örgütlerin de kurucu belgelerine uygun olarak kendi başlarına üye devletlere yönelik yaptırım almaları mümkündür⁸². Ancak bölgesel örgütün BM Andlaşması’nın 41. maddesinde öngörülen genel bir yaptırım uygulama yetkisi bulunmamaktadır. Öte yandan bölgesel örgütler, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ve tesisi amacıyla yaptırım uygulamakla yetkili olan BM Güvenlik Konseyi’nin BM Andlaşması’nın 53. madde kapsamında yetkilendirmesi olmadan, bir bütün olarak uluslararası topluluğa yönelik bir yükümlülüğün ihlal edildiği gerekçesiyle üye olmayan devletlere yönelik birtakım zorlayıcı önlemler alabilmektedir. Bu durumda, bölgesel örgütün üye olmayan üçüncü devletlere yönelik alacağı önlemler ancak misilleme veya karşı önlem olarak nitelendirilebilir⁸³. Somut mesele bakımından, AB tarafından Rusya’nın Ukrayna’ya saldırısı üzerine alınan önlemler de bu niteliktedir. Bu durumda AB tarafından, üye olmayan Rusya’ya yönelik alınan önlemler her ne kadar yaptırım paketlerine dayansa da uluslararası hukuk açısından “yaptırım” değil; koşulları sağladığı takdirde misilleme veya karşı önlem olarak değerlendirilmemelidir.

Rusya’nın Ukrayna’ya saldırısı üzerine karşı önlem alınıp alınamayacağı da değerlendirilmelidir. Öncelikle karşı önlemlere başvurulması için bir devletin uluslararası haksız fiilinin mevcut olması gerekmektedir. Rusya’nın Ukrayna’ya saldırısının uluslararası haksız bir fiil oluşturduğu ise açıktır. Nitekim, BM Andlaşması’nın 2/4. maddesi uyarınca *“Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar”*⁸⁴. Kuvvet kullanma yasağı, uluslararası hukukta emredici nitelikteki jus cogens kural olarak kabul edilmektedir⁸⁵. Dolayısıyla, Rusya’nın Ukrayna’nın siyasi bağımsızlığına ve

⁸² Natalino Ronzitti, ‘Sanctions as Instruments of Coercive Diplomacy: An International Law Perspective’ in Natalino Ronzitti (ed) *Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law* (Brill Nijhoff 2016) 16, 17.

⁸³ ibid 17.

⁸⁴ Bu yasağın iki istisnası bulunmaktadır: İlki, BM Andlaşması’nın 51. maddesi uyarınca BM Güvenlik Konseyi’nin uluslararası barış ve güvenliği korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek bireysel veya kolektif meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kuvvet kullanımı, ikincisi ise BM Güvenlik Konseyi kararına dayanan müdahaledir. Bu istisnalara girmeyen kuvvet kullanımı bir saldırganlık eylemidir. Detaylı açıklama için bkz. Sur (7) 295, 296.

⁸⁵ Pazarıcı (n 28) 84; Erdem Denk, ‘Uluslararası Andlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kurallar’ (2001) 56(2) *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* 43, 52; Ümmühan Elçin Ertuğrul, *Uluslararası Hukukun Emredici Normlarından Doğan Yükümlülüklerin Ciddi İhlallerinden Devletin Sorumluluğu*, (Yetkin Yayınevi 2012) 100-112.

toprak bütünlüğüne saygı duyma yükümlülüğüne aykırı olarak gerçekleştirdiği eylemler kuvvet kullanma yasağının ihlali niteliğindedir⁸⁶. Rusya'nın Ukrayna'nın siyasi bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı duyması Ukrayna'ya karşı bireysel bir borç oluşturmaktadır. Bu nedenle Ukrayna, ARSIWA 42. madde uyarınca mağdur devlet olarak Rusya'nın sorumluluğuna başvurabilir ve yükümlülüklerini yerine getirmeye yöneltmek için 49. madde uyarınca Rusya'ya yönelik karşı önlemlere başvurabilir. Öte yandan Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına saygı duymasına ilişkin yükümlülüğü, üçüncü devletlere karşı bireysel olarak borç oluşturmamaktadır. Ayrıca ilgili yükümlülüğün ihlali özellikle bu devletleri veya yükümlülüğün sonraki uygulamasının kendilerine karşı yükümlülük oluşturduğu diğer bütün devletlerin durumunu esaslı olarak etkilememektedir. Dolayısıyla, Ukrayna dışındaki diğer devletler, ARSIWA 42. madde uyarınca mağdur devlet statüsü kapsamına girmemektedir. Bu nedenle Ukrayna dışındaki devletlerin aldığı önlemler ARSIWA 49. madde uyarınca mağdur devlet tarafından alınan karşı önlemler olarak değerlendirilemez.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, kuvvet kullanma yasağı doktrinde jus cogens kuralı olarak kabul edilmektedir. Uluslararası hukukun emredici nitelikteki jus cogens kurallarının tamamı ise uluslararası topluluğa bir bütün olarak borçlu olan erga omnes yükümlülükler niteliğindedir⁸⁷. Bir devletin topraklarının başka bir devlet tarafından ilhak edilmesi saldırı teşkil etmekte olup, bir bütün olarak uluslararası topluluğa borçlu olunan bir yükümlülüğün ihlaline yol açmaktadır⁸⁸. Üçüncü devletler, Rusya'nın Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü ve siyasal bağımsızlığını ihlal etmesi üzerine, derhal bu fiillerine son vermesini sağlamak amacıyla Rusya'ya yönelik önlem aldıklarını açıklamışlardır. Üçüncü devletlerce alınan önlemlerin uluslararası hukuka uygun olması için hedef devlet tarafından işlenen uluslararası haksız bir fiilin varlığı gerekmektedir⁸⁹. Bu doğrultuda Rusya'ya yönelik çeşitli önlemler alan üçüncü devletler, 48. madde uyarınca, bir bütün olarak uluslararası topluluğa yönelik uluslararası barış

⁸⁶ Ayesha Malik, 'The Russian Invasion of Ukraine and International Law' (2022) Research Society of International Law <<https://rsilpak.org/2022/the-russian-invasion-of-ukraine-and-international-law/#:~:text=Russia's%20invasion%20of%20Ukraine%20is,mandated%20by%20the%20Security%20Council>> Date of Access 10 July 2023.

⁸⁷ Pirim (47) 165.

⁸⁸ ICJ (n 41) para 34.

⁸⁹ Tarcisio Gazzini, 'The Normative Element Inherent in Economic Collective Enforcement Measures: United Nations and European Union Practice' in Linos-Alexandre Sicilianos and Laura Picchio Forlati (eds) *Les sanctions économiques en droit international/ Economic Sanctions in International Law* (Brill Nijhoff 2004) 280, 302.

ve güvenliğin korunması yükümlülüğünün ihlalden etkilenen mağdur devlet dışındaki devletler olarak kabul edilecektir.

Rusya'nın jus cogens niteliğindeki kuvvet kullanma yasağına aykırı fiilleri, küresel güvenlik sorunu başta olmak üzere özellikle enerji, ekonomi, siyasi ve sosyal alanlarda ciddi problemlere neden olmuştur. Bunların yanı sıra, 24 Şubat 2022'den bu yana Ukrayna'da yaşayan 26.015 sivil hayatını kaybetmiş⁹⁰; altı milyondan fazla kişi ise sağlık, barınma, gıda, eğitim gibi sorunlar nedeniyle farklı ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır⁹¹. Uluslararası barış ve güvenliği sağlama konusunda görevli olan BM Güvenlik Konseyi ise Rusya vetosu yüzünden bir yaptırım kararı alamamıştır⁹². Özellikle BM Güvenlik Konseyi'nin siyasi nedenlerle çalışamaz hale geldiği durumlarda, üçüncü devletlere de karşı önlem alma imkânının tanınması, hem uluslararası arenada mağdur devletin yalnız kalmamasını sağlayacak hem de sorumlu devleti haksız fiilini sona erdirmeye yöneltecektir. Ayrıca bir bütün olarak uluslararası topluluğa yönelik erga omnes yükümlülükler söz konusu olduğunda, her bir devletin bu yükümlülüklerin yerine getirilmesinde hukuki bir menfaati bulunmaktadır⁹³. Mağdur devletin sorumlu devlet karşısında oldukça güçsüz kaldığı ve BM Güvenlik Konseyi'nin de veto sebebiyle etkili olamadığı durumlarda, uluslararası toplumun genelinin menfaatini ilgilendiren bir yükümlülüğün ihlali nedeniyle üçüncü devletlerin de karşı önlemlere başvurması mümkün olmalıdır. Nitekim devletlerce Rusya'ya karşı uygulanan önlemler, uluslararası topluluğun bütününe yönelik yükümlülüklerin yerine getirilmesi için başvurulabilen tek zorlayıcı araçtır.

Mağdur devlet dışındaki üçüncü devletlerin karşı önlem alabileceği kabul edilirse, bu devletlerin doğrudan Rusya'ya yönelik olmayıp, devlet dışı aktörler olan Rus kişi ve kuruluşları hedef alan önlemlerden ayrıca bahsedilmesi gerekmektedir. Nitekim karşı önlemler ancak uluslararası hukuka aykırı bir eylemden sorumlu olan bir devlete karşı alınabilirler. Öte yandan üçüncü devletler tarafından hedef alınan Rus kişi ve kuruluşların, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına karşı gerçekleştirilen saldırılardan sorumlu olduğu ya da

⁹⁰ Bu veri BM tarafından en son 31 Temmuz 2023 tarihinde güncellenmiştir. <<https://www.ohchr.org/en/news/2023/07/ukraine-civilian-casualty-update-31-july2023#:~:text=Total%20civilian%20casualties,9%2C369%20killed%20and%2016%2C646%20injured>> Date of Access 04 September 2023.

⁹¹ BM verilerine göre, 6 Eylül 2023 tarihi itibarıyla Ukraynalı sığınmacı sayısı 6.201,600'dür. <<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>> Date of Access 08 September 2023.

⁹² BM Güvenlik Konseyi beş daimi üye olan ABD, Rusya, Çin, Birleşik Krallık ve Fransa olmak üzere toplam 15 üyeden oluşmaktadır. Konsey, usul meseleleri dışındaki kararlarını daimi üyelerin oyları dahil olmak üzere 9 üyenin olumlu oyu ile almaktadır. (BM Andlaşması madde 27/ 3). Sürekli üyelerden birinin kararın alınmasına engel olmasına uygulamada veto yetkisi denilmektedir. Sur (n 7) 197.

⁹³ ICJ (n 41) para 33.

bu saldırılara mali veya teknik destek sağladığı iddia edilmektedir. Rusya'ya karşı alınan bazı önlemler, bireylerin ya da kuruluşların yaptırım uygulanacaklar listesine alınarak, bu listeye eklenenlerin çeşitli kısıtlayıcı önlemlere tabi tutulmasını içermektedir. Hedefli yaptırım (*targeted sanction*) olarak adlandırılan bu önlemlerin kapsamlı yaptırımlarda (*comprehensive sanction*) olduğu gibi doğrudan devleti hedef alma zorunluluğu bulunmamaktadır. Hedefli yaptırımların “karşı önlem” olarak nitelendirilebilmesi için eylemleri sorumlu devlete atfedilebilecek devlet görevlileri, ajanları veya organlarına yönelik alınmış olması gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, söz konusu önlemin doğrudan veya dolaylı olarak uluslararası haksız eylemden sorumlu olduğuna ya da bu eyleme katkıda bulunduğu inanan devlet dışı aktörler aracılığıyla Rusya'yı hedef alması gerekmektedir. Önlemlerle sınırlandırılan hakkın, hedeflenen kişiye yönelik doğrudan sorumlu olunan bir hak değil; devlete sorumlu olunan bir hak olması gerekmektedir. Bu koşulları taşımayan önlemler karşı önlem olarak kabul edilemeyecek, dolayısıyla ARSIWA 22. maddesi uyarınca önlem olarak uygulanan fiilin hukuka aykırılığını ortadan kaldırmayacaktır⁹⁴.

Bu doğrultuda söz konusu önlemler, Rus hükümet görevlilerine, doğrudan veya dolaylı olarak onlar adına hareket etmiş veya hareket ettiği iddia edilen kişiler ile silah veya ilgili malzeme sektöründe faaliyet gösteren kişilere, saldırılara mali açıdan desteklediği iddia edilen oligarklara, Rus hükümetinin üst düzey yetkililerinin sahip olduğu veya kontrol ettiği kuruluşlara ve propaganda yaptığı tespit edilen medya organlarına yönelik alınmıştır. Dolayısıyla, Rusya'nın haksız fiillerinden sorumlu olduğuna veya bu fiillere katkıda bulunduğu inanan bireyler ve kuruluşlar aracılığıyla Rusya'yı hedef almaktadır. Bu şekilde alınan önlemler, kişiler veya kuruluşlar aracılığı ile aslında haksız fiil sahibi Rusya'yı uluslararası arenada yalnız bırakarak, onu uluslararası hukuka uygun davranmaya yöneltmek amacıyla alınmaktadır. Bu bağlamda alınan önlemlerin, Rusya tarafından Ukrayna'ya karşı işlenen uluslararası haksız fiile tepki niteliğinde olduğu kabul edilmelidir⁹⁵.

Bir an için, mağdur devlet dışındaki üçüncü devletlerin karşı önlem alabileceği kabul edilse bile, üçüncü devletlerin aldığı önlemlerin Rusya'ya yönelik uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmemesi ile sınırlı olup olmadığı tartışılmalıdır. Bu bağlamda üçüncü devletlerin Rusya'ya yönelik aldığı sektörel önlemler, örneğin, Rusya'nın 22 Ağustos 2012 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne katılması sonucu Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel

⁹⁴ Hofer (n 17) 191.

⁹⁵ Aynı görüş için bkz Hofer (n 17) 91.

Antlaşması (GATT)⁹⁶ kapsamında Rusya'ya karşı yükümlülüklerin ihlaline neden olabilir⁹⁷. Ancak bu önlemlerin, GATT madde XXI'de belirtilen güvenlik istisnası kapsamında olup olmadığı da önemlidir. Maddenin b fıkrasına göre, taraf devlet, güvenliğe ilişkin menfaatlerinin korunması için gerekli gördüğünde diğer taraf devletin herhangi bir eylemde bulunmasını önlemek üzere önlem alınmasını kararlaştırabilir. Önleme başvuran üçüncü devletlerin, Rusya'nın Ukrayna topraklarını işgal ederek uluslararası barış ve güvenliğe karşı tehdit oluşturduğunu ve bu nedenle önlemlerin XXI. madde kapsamına değerlendirilerek GATT'a aykırı olmadığını ileri sürmesi mümkündür⁹⁸. Yine önlemlerin Rusya ile üçüncü devletler arasında yürürlükte olan anlaşmalara, özellikle de petrol ambargosunun ikili yatırım anlaşmalarında yer alan yükümlülüklerle aykırı olduğu düşünülebilir⁹⁹. Yine mağdur olmayan üçüncü devletler tarafından Rusya'ya karşı alınan önlemlerin taraflar arasındaki yatırım teşvik anlaşmalarına aykırı olması muhtemeldir¹⁰⁰.

Kısacası, üçüncü devletlerce alınan önlemler, Rusya'yı uluslararası hukuka uygun davranmaya yöneltmek amacıyla ve ona karşı başta uluslararası anlaşmalar olmak üzere uluslararası hukukun kaynaklarından doğan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi şeklinde uygulanmaktaysa "karşı önlem" olarak kabul edilebilir¹⁰¹. Her bir önlemin, bu önleme başvuran üçüncü devlet ile Rusya arasındaki yükümlülükler çerçevesinde kendi içinde ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir birlikte, genel itibarıyla, üçüncü devlet tarafından alınan bir önlem, Rusya'ya karşı uluslararası bir yükümlülüğü ihlal ediyorsa, karşı önlem oluşturmadığı müddetçe hukuka aykırı olacaktır.

⁹⁶ The General Agreement on Tariffs and Trade (30 October 1947) <https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm> Date of Access 16 August 2023.

⁹⁷ Dawidowicz (n 42) 10.

⁹⁸ Rishika Lekhadia, 'Can the West Justify its Sanctions against Russia under the World Trade Law?' (2015) VII, The Indian Journal of International Economic Law 165–75 <<http://docs.manupatra.in/newslines/articles/Upload/03F5C500-B66B-4E58-860E-4460DCAD9537.pdf>> Date of Access 05 August 2023.

⁹⁹ Agreement on partnership and cooperation establishing a partnership between the European Communities and their Member States of one part, and the Russian Federation of the other part (1997) OJL 327 <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A21997A1128%2801%29>> Date of Access 01 September 2023.

¹⁰⁰ Anne van Aaken, 'International investment law and decentralized targeted sanction: an uneasy relationship', (2016) Columbia FDI Perspectives 164, 1 <<https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D8ZG6SF5>> Date of Access 12 July 2023 Benzer görüş için bkz Tom Ruys, 'Sanctions, Retorsions and Countermeasures: Concepts and International Legal Framework' in Larissa van den Herik (ed), *Research Handbook on UN Sanctions and International Law* (Edward Elgar Publishing 2017) 31.

¹⁰¹ Martin Dawidowicz, *Third-party Countermeasures in International Law* (Cambridge University Press 2017) 235.

SONUÇ

Uluslararası hukukta zorunlu yargı ve icra mekanizmaları bulunmamaktadır. Uluslararası hukukun bu yapısı gereği, hakkı ihlal edilen mağdur devletin bizzat kendisi haksız fiil sahibi devletin sorumluluğuna başvurabilir; uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeye yöneltmek amacıyla araya başka bir otorite girmeden sorumlu devlete yönelik karşı önlem alabilir. ARSIWA 48. maddesi gereği mağdur devletten başka devletlerin de haksız fiil sahibi devletin sorumluluğuna başvurması mümkündür. Ancak mağdur devletlere sorumlu devlete yönelik karşı önlem alabilme hakkı tanınmışken, mağdur devlet dışındaki üçüncü devletlerin, uluslararası topluma yönelik bir yükümlülüğün ihlali nedeniyle karşı önlem alabilmeleri açıkça öngörülmemiştir. ARSIWA 54. maddede “karşı önlem” yerine “hukuka uygun önlem” ifadesi kullanılarak, meselenin çözümünün uluslararası hukukun gelecekteki gelişimine bırakılması tercih edilmiştir.

Şubat 2022’de Rusya’nın Ukrayna topraklarında yer alan Donetsk ve Luhansk bölgelerini bağımsız birer devlet olarak tanınması ve akabinde Ukrayna’ya saldırması nedeniyle, Ukrayna dışında üçüncü devletlerce Rusya’ya yönelik önlemler alınmaya başlanmıştır. Rusya’ya yönelik bu önlemler jus cogens niteliğindeki kuvvet kullanma yasağının ihlali üzerine uygulanarak, Rusya’yı devam eden haksız fiiline son vermeye ve neden olduğu zararı onarmaya yöneltmek amacıyla bir araç olarak kullanılmıştır. Ukrayna dışındaki üçüncü devletler aldıkları önlemlerin gerekçesi olarak ortak bir noktada buluşmaktadırlar: Rusya’nın Ukrayna’nın toprak bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına yönelik gerçekleştirdiği haksız fiillerine son vermesini ve uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerini yerine getirmesini sağlamak. Kuvvet kullanma yasağının ihlali, kuvvetin yöneldiği devleti bireysel olarak etkilerken, aynı zamanda uluslararası toplumun bütününün hukuki menfaatlerini de etkilemektedir. Bir bütün olarak uluslararası toplumun geneline yönelik bir erga omnes yükümlülüğün ihlali söz konusu olduğunda, mağdur devletin dışında, bu toplumun birer üyesi olarak üçüncü devletlerin de harekete geçmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda üçüncü devletlerce alınan önlemler, koşullarını taşıyorsa, karşı önlemler niteliğinde değerlendirilerek hukuka uygun kabul edilmelidir.

Uluslararası hukuk düzeninde merkezi bir yaptırım mekanizması bulunmamakta, var olan mekanizmalar da zaman zaman hareketsiz bırakılmaktadır. Böyle bir durumda, uluslararası topluluğun genel menfaatini ilgilendiren ihlaller karşısında uluslararası topluma bu ihlaller ile etkin mücadele etme imkânının verilmesi gerektirmektedir. Bu doğrultuda üçüncü devletlere, sorumlu devlete yönelik karşı önlem alma hakkının açıkça tanınması gerekmektedir. Ancak

karşı önlem rejimin güçlü devletlerce zayıf devletlere yönelik kötüye kullanılmasını engelleyebilmek amacıyla sıkı koşullara bağlanması yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

Alland D, 'The Definition of Countermeasures' in James Crawford, Alain Pellet, Simon Olleson (eds), *The Law of International Responsibility*, (Oxford University Press 2010) 1127-1136.

Alland D, 'Countermeasures of General Interest' (2002) 13(5) *European Journal of International Law* 1221-1239.

Cassese A, *International Law* (2nd edn, Oxford University Press 2005).

Council Decision (CFSP) 2022/335 of 28 February 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine (2022) OJL 57/4.

Council Decision (CFSP) 2022/337 of 28 February 2022 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine (2022) OJL 59/1.

Council Decision (CFSP) 2022/429 of 15 March 2022 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine (2022) OJL 87/44.

Council Decision (CFSP) 2022/430 of 15 March 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine (2022) OJL 87/56.

Council Decision (CFSP) 2022/578 of 8 April 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine (2022) OJL 111/70.

Council Decision (CFSP) 2022/582 of 8 April 2022 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine, OJL 110/55.

Council Decision (CFSP) 2022/1271 of 21 July 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine (2022) OJL 193/196

Council Decision (CFSP) 2022/1907 of 6 October 2022 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine (2022) OJL 259/98

Council Decision (CFSP) 2022/2478 of 16 December 2022 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine (2022) OJ L 322/614.

Council Decision (CFSP) 2023/432 of 25 February 2023 amending Decision 2014/145/CFSP concerning restrictive measures in respect of actions undermining or threatening the territorial integrity, sovereignty and independence of Ukraine (2023) OJL 59/437

Council Decision (CFSP) 2023/1217 of 23 June 2023 amending Decision 2014/512/CFSP concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine (2023) OJL159/451

Crawford J, *State Responsibility: The General Part* (Cambridge University Press 2013).

Currie, John H., *Public International Law* (2nd edn, Irwin Law 2008).

Dawidowicz M, *Third-party Countermeasures in International Law* (Cambridge University Press 2017).

Denk E, 'Uluslararası Andlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kurallar' (2001) 56(2) Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi 43-70.

Dopagne F, 'Sanctions and Countermeasures by International Organizations' in Richard Collins and Nigel D. White (eds), *International Organizations and the Idea of Autonomy, Institutional Independence in the International Legal Order* (Routledge 2011).

Ertuğrul Ü E, *Uluslararası Hukukun Emredici Normlarından Doğan Yükümlülüklerin Ciddi İhlallerinden Devletin Sorumluluğu* (Yetkin Yayınevi 2012).

Feinäugle C A, 'UN Smart Sanctions and the UN Declaration on the Rule of Law' in Matthew Happold and Paul Eden (eds) *Economic Sanctions and International Law* (Hart Publishing 2016) 113-134.

Gazzini T, 'The Normative Element Inherent in Economic Collective Enforcement Measures: United Nations and European Union Practice' in Linos-Alexandre Sicilianos and Laura Picchio Forlati (eds) *Les sanctions économiques en droit international/ Economic Sanctions in International Law* (Brill Nijhoff 2004) 279-308.

- Gestri M, 'Sanctions Imposed by the European Union: Legal and Institutional Aspects' in Natalino Ronzitti (ed), *Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law* (Brill Nijhoff, 2016) 70-102.
- Happold M, 'Economic Sanctions and International Law: An Introduction' in Matthew Happold and Paul Eden (eds), *Economic Sanctions and International Law* (Hart Publishing 2016) 1-12.
- Happold M, 'Targeted Sanctions and Human Rights' in Matthew Happold and Paul Eden (eds), *Economic Sanctions and International Law* (Hart Publishing 2016) 87-112.
- Hofer A, 'Unilateral Sanctions As a Challenge to the Law of State Responsibility' in Charlotte Beaucillon (ed) *Research Handbook on Unilateral and Extraterritorial Sanctions* (Edward Elgar Publishing 2021) 186-203.
- Hofer A, 'The "Curiouser and Curiouser" Legal Nature of Non-UN Sanctions: The Case of the US Sanctions against Russia' (2018) 23(1) *Journal of Conflict & Security Law* 75-104.
- Katselli Proukaki E, *The Problem of Enforcement in International Law: Countermeasures, the Non-Injured State and the Idea of International Community* (Routledge 2010).
- Keskin F, *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler* (Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No:20 1998).
- Mégret F, 'International Law as Law' in James Crawford, Martti Koskenniemi ve Ranganathan Surabhi (eds), *The Cambridge Companion to International Law*, (Cambridge University Press 2012) 64-92.
- Murphy, Sean D., *Principles of International Law* (2nd edn, West Academic Publishing 2012).
- Pazarcı H, *Uluslararası Hukuk* (18th edn, Turhan Kitabevi 2019).
- Pirim C Z, 'Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu: Kuramsal Bir Değerlendirme' (2012) 32(2) *Public and Private International Law Bulletin* 147-182.
- Ronzitti N, 'Sanctions as Instruments of Coercive Diplomacy: An International Law Perspective' in Natalino Ronzitti (ed) *Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law* (Brill Nijhoff 2016) 1-32.
- Ruys T, 'Sanctions, Retorsions and Countermeasures: Concepts and International Legal Framework' in Larissa van den Herik (ed), *Research Handbook on UN Sanctions and International Law* (Edward Elgar Publishing 2017) 1-27.

Sicilianos L A, 'Countermeasures in Response to Grave Violations Owed to the International Community' in James Crawford, Alain Pellet and Simon Olleson (eds), *The Law of International Responsibility* (Oxford University Press 2010) 1137-1148.

Sur M, *Uluslararası Hukukun Esasları*, (15th edn, Beta Basım 2021).

Şimşek G E, 'Uluslararası Hukuk Açısından Ekonomik Yaptırımlar ve ABD'nin Tek Taraflı Yaptırımlarının Kısa Bir Değerlendirilmesi' (2021) 78(4) İstanbul Hukuk Mecmuası 2049- 2078.

Tams C, *Enforcing Obligations Erga Omnes in International Law* (Cambridge University Press 2005).

White N D and Abass A, 'Countermeasures and Sanctions' in Malcolm D. Evans (ed), *International Law* (5th edn, Oxford University Press 2018) 509-530.

White N D, 'Sanctions Against Non-State Actors' in Natalino Ronzitti (ed), *Coercive Diplomacy, Sanctions and International Law* (Brill Nijhoff, 2016) 127-160.

İnternet Kaynakları

Address by the President of the Russian Federation, (Moscow 24 February 2022), <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>> Date of Access 01 September 2022.

Agreement on partnership and cooperation establishing a partnership between the European Communities and their Member States, of one part, and the Russian Federation of the other part (1997) OJ L 327 <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A21997A1128%2801%29>> Date of Access 01 September 2022.

Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation) (2023) ICJ Order <<https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/182/182-20230605-ORD-01-00-EN.pdf>> Date of Access 25 August 2023.

BM verilerine göre, 7 Eylül 2022 tarihi itibarıyla Ukrayna'dan Avrupa sığınan kişi sayısı <<https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>> Date of Access 14 September 2022.

BM verilerine göre, Ukrayna'da ölen kişi sayısı <<https://www.ohchr.org/en/news/2023/07/ukraine-civilian-casualty-update-31-july2023#:~:text=Total%20civilian%20casualties,9%2C369%20killed%20and%2016%2C646%20injured>> Date of Access 04 September 2023.

Case Concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary v Slovakia), (Judgement) (1997) ICJ Rep <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/92/092-19970925-JUD-01-00-EN.pdf>> Date of Access 26 August 2023.

Case Concerning The Barcelona Traction, Light and Power Company Limited (Belgium v. Spain) (Judgment) 1970 ICJ Rep 3 <<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/50/050-19700205-JUD-01-00-EN.pdf>> Date of Access 26 August 2022.

Charter of the United Nations (adopted 24 October 1945) 1 UNTS XV <<https://www.un.org/en/about-us/un-charter>> Date of Access 25 July 2023.

Council of the European Union, ‘Russia’s military aggression against Ukraine: EU imposes sanctions against President Putin and Foreign Minister Lavrov and adopts wide ranging individual and economic sanctions’ (25 February 2022) <<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/25/russia-s-military-aggression-against-ukraine-eu-imposes-sanctions-against-president-putin-and-foreign-minister-lavrov-and-adopts-wide-ranging-individual-and-economic-sanctions/>> Date of Access 25 July 2023.

Council of the European Union, ‘Russia’s aggression against Ukraine: EU adopts sixth package of sanctions’ (3 June 2022) <<https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/03/russia-s-aggression-against-ukraine-eu-adopts-sixth-package-of-sanctions/>> Date of Access 6 July 2022.

Council of the European Union, Special meeting of the European Council Brussels (Brussels 24 February 2022) <<https://www.consilium.europa.eu/media/54481/20220224-final-background-briefing-en.pdf>> Date of Access 25 July 2022.

Dawidowicz M, ‘Third-party Countermeasures: A Progressive Development of International Law’ (2016) QIL 3 <<http://www.qil-qdi.org/third-party-countermeasures-progressive-development-international-law/>> Date of Access 18 July 2022.

Dawidowicz M, ‘Public Law Enforcement without Public Law Safeguards? An Analysis of State Practice on Third-party Countermeasures and Their Relationship to the UN Security Council’ (2006) 77(1) British Yearbook of International Law <<https://academic.oup.com/bybil/article/77/1/333/330465>> Date of Access 05 July 2023.

Declaration of the High-level Meeting of the 67th Session of the General Assembly on the Rule of Law at the National and International Levels, UNGA A/RES/66/102 (30 November 2012) <<https://www.un.org/ruleoflaw/blog/document/declaration-of-the-high-level-meeting-of-the->

[67th-session-of-the-general-assembly-on-the-rule-of-law-at-the-national-and-international-levels/](#) > Date of Access 26 August 2023.

Department of Foreign Affairs and Trade, ‘Russia sanctions regime’
<<https://www.dfat.gov.au/internationalrelations/security/sanctions/sanctionsregimes/russia-sanctions-regime>> Date of Access 18 August 2023.

EU restrictive measures against Russia over Ukraine
<<https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/>> Date of Access 27 July 2023.

Executive Order 14065 Blocking Property of Certain Persons and Prohibiting Certain Transactions with Respect to Continued Russian Efforts to Undermine the Sovereignty and Territorial Integrity of Ukraine (21 February, 2022)
<<https://home.treasury.gov/system/files/126/14065.pdf>> Date of Access 10 August 2023.

Foreign, Commonwealth & Development Office, ‘UK sanctions relating to Russia’ (5 August 2022) <<https://www.gov.uk/government/collections/uk-sanctions-on-russia>> Date of Access 10 August 2022.

General Agreement on Tariffs and Trade (30 October 1947)
<https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm> Date of Access 16 August 2023.

Government of Canada, ‘Canadian Sanctions Related to Russia’
<https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations_relations_internationales/sanctions/russia-russie.aspx?lang=eng> Date of Access 18 August 2023.

ILC, ‘Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries on the work of its Fifty-third session (23 April-1 June and 2 July-10 August 2001) UN Doc A/56/10 <https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf> Date of Access 27 August 2023.

ILC, ‘Report on the work of the fifty-third session’ (23 April - 1 June and 2 July - 10 August 2000) UN Doc A/56/10, <<https://legal.un.org/ilc/reports/2001/english/chp4.pdf>> Date of Access 25 August 2023.

Institute of International Law, ‘Resolution of Obligations and Rights Erga Omnes in International Law’ (Krakow Session 2005) <https://www.idi-iil.org/app/uploads/2017/06/2005_kra_01_en.pdf> Date of Access 15 July 2023.

James Crawford, 'Third Report on State Responsibility' (UN Doc A/CN.4/507 2000) 104
<https://legal.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_507.pdf> Date of Access 05 August 2023.

Korovkin V and Makarin A, 'Conflict and Inter-Group Trade: Evidence from the 2014 Russia-Ukraine Crisis' (SSRN 18 June 2019)
<https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3397276> Date of Access 02 September 2023.

Letter dated 24 February 2022 from the Permanent Representative of the Russian Federation to the United Nations addressed to the Secretary-General, S/2022/154, 24 February 2022,
<<https://digitallibrary.un.org/record/3959647?ln=en>> Date of Access 26 August 2023.

Lekhadia R, 'Can the West Justify its Sanctions against Russia under the World Trade Law?' (2015) VII, The Indian Journal of International Economic Law
<<http://docs.manupatra.in/newsline/articles/Upload/03F5C500-B66B-4E58-860E-4460DCAD9537.pdf>> Date of Access 05 August 2023.

Malik A, 'The Russian Invasion of Ukraine and International Law' (2022) Research Society of International Law
<<https://rsilpak.org/2022/the-russian-invasion-of-ukraine-and-international-law/#:~:text=Russia's%20invasion%20of%20Ukraine%20is,mandated%20by%20the%20Security%20Council>> Date of Access 10 July 2023.

Office of Financial Sanctions Implementation HM Treasury, Russia Guidance Guidance for the financial and investment restrictions in Russia (Sanctions) (EU Exit) Regulations 2019
<https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1065259/Russia_guidance_31.03.22.pdf> Date of Access 10 August 2023.

Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE), 'United Nations Security Council and European Union Blacklists' (23 January 2008) PACE Res. 1597 <<https://pace.coe.int/pdf/7df8927af735debce58d63ff0dfa0c434c4068bf234013e28fa5976d4789cc89/resolution%201597.pdf>> Date of Access 27 August 2023.

Pellet A and Miron A, 'Sanctions' Max Planck Encyclopedias of Public International Law, (Oxford Public International Law 2013)
<<https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law9780199231690e984>> Date of Access 02 September 2023.

Schmalenbach K, 'International Organizations or Institutions, Supervision and Sanctions', Max Planck Encyclopedias of International Law (2020)

<https://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law9780199231690e1711?rskey=Vorrxo&result=45&prd=OPIL> > Date of Access 10 June 2023.

The Federal Council, ‘Ukraine: Adoption of further EU sanctions against Russia and Belarus’ (Bern, 13 April 2022) <<https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-88028.html>> Date of Access 2 September 2023.

The Federal Council, ‘Ukraine: Further EU sanctions against Russia implemented’ (Bern, 27 April 2022) <<https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-88265.html>> Date of Access 2 September 2022.

The Federal Council, ‘Ukraine: Switzerland implements 11th package of sanctions’ (Bern, 16.08.2023) <<https://www.admin.ch/gov/en/start/documentation/media-releases.msg-id-97364.html>> Date of Access 2 September 2023.

The Russia (Sanctions) (EU Exit) (Amendment) (No. 2) Regulations 2023, SI 2023/665 <<https://www.legislation.gov.uk/ukxi/2023/665/contents/made>> Date of Access 10 August 2023.

UNSC Al-Qaida Sanctions Committee, ‘Assets Freeze: Explanation of Terms Approved’ (24 February 2015) <https://www.un.org/securitycouncil/sites/www.un.org.securitycouncil/files/eot_assets_freeze_-_english.pdf> Date of Access 13 August 2022.

Van Aaken, A ‘International investment law and decentralized targeted sanction: an uneasy relationship’ (2016) Columbia FDI Perspectives 164 <<https://academiccommons.columbia.edu/doi/10.7916/D8ZG6SF5>> Date of Access 12 July 2023.

Vienna Convention on the Law of Treaties (adopted 23 May 1969, entered into force on 27 January 1980) UNTS 331 <https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=438> Date of Access 25 July 2022.

Vladimir Putin answered media questions: The President took a number of questions from reporters about recognition of the Donetsk and Lugansk people’s republics (Moscow 22 February 2022) <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67838>> Date of Access 12 June 2023.

Vladimir Putin, The President’s address to the Federation Council (22 February 2022) <<http://en.kremlin.ru/events/president/news/67836>> Date of Access 01 September 2023.